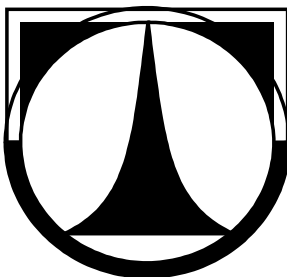

TECHNICKÁ UNIVERZITA LIBEREC
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA GEOGRAFIE

VYUŽITÍ TEORIE VNÍMÁNÍ MÍSTA PŘI VEDENÍ NAUČNÝCH STEZEK

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Liberec 2006

Jaroslava BICANOVÁ

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: geografie

Studijní program: 2. stupeň

Kombinace: geografie - chemie

VYUŽITÍ TEORIE VNÍMÁNÍ MÍSTA PŘI VEDENÍ NAUČNÝCH STEZEK

USAGE OF THE THEORY OF PLACE PERCEPTION FOR MAKING EDUCATIONAL PATHS
DIE NUTZUNG DER THEORIE DER ORTSWAHRNEMUNG BEI DIE BILDUNG VON
LEHRWEGEN

Autor:

Jaroslava BICANOVÁ

Podpis:

Adresa:

Václavská 110

377 01 Jindřichův Hradec

Vedoucí práce: Mgr. Jiří ŠMÍDA

Konzultant: Mgr. Jaroslav VÁVRA, Ph.D.

Počet

stran	slov	grafů	tabulek	obrázků	příloh
79	21 372	1	6	5	4

V Liberci dne: 9. května 2006

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hájkova 6

Tel.: 485 352 515

Fax: 485 352 332

Katedra: geografie

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Jaroslava BICANOVÁ
adresa: Václavská 110, 377 01 JINDŘICHŮV HRADEC
obor (kombinace): chemie - zeměpis

Název DP: VYUŽITÍ TEORIE VNÍMÁNÍ MÍSTA PŘI VEDENÍ NAUČNÝCH STEZEK

Název DP v angličtině: USAGE OF THE THEORY OF PLACE PERCEPTION FOR MAKING EDUCATIONAL PATHS

Vedoucí práce: Mgr. Jiří ŠMÍDA

Konzultant: Mgr. Jaroslav VÁVRA, PhD.

Termín odevzdání: 16.5.2006

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné.resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 18.4.2006

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): Jaroslava BICANOVÁ

Datum: 19.4.2006

Podpis: J. Bicanová

Název DP: VYUŽITÍ TEORIE VNÍMÁNÍ MÍSTA PŘI VEDENÍ NAUČNÝCH STEZEK

Vedoucí práce: Mgr. Jiří ŠMÍDA

Úvod:

Teorie vnímání místa a teorie hodnot je jedním ze stěžejních opěrných bodů při plánování naučných stezek. Je velmi důležitá i vzhledem k vybrané lokalitě, tedy Liberecký kraj, neboť právě zde nebylo obyvatelstvo vždy české. Tehdejší důležitost významných míst mohla být ztracena, pozměněna vlivem času. Vzhledem k tomu, že neexistuje žádná definice naučné stezky, je zapotřebí se zamyslet nad potřebnými determinanty, které ji určují. Podstatnou součástí je využití nástrojů geoinformačních systémů pro zaznamenání, zpracování naučné stezky. Pro účelnost a další využitelnost je zapotřebí důsledně se zamyslet nad využitelností stezky a pro školské účely sepsání návrhů didaktických činností a pokynů.

Cíl:

Cílem diplomové práce bude navrhnout trasy naučných stezek využitelné pro terénní projektové vyučování na ZŠ. Využito bude teorie vnímání místa a nástrojů geografických informačních systémů.

Požadavky:

návrh 2 až 3 naučných stezek v Libereckém kraji
posouzení teorie vnímání místa pro stanovení naučné stezky a jejích zastavení
příprava pracovních listů a metodiky pro jejich použití
posouzení využití nástrojů GIS v terénním projektovém vyučování
prezentování výsledků práce široké veřejnosti na internetu

Literatura:

- Davis, David E. (2002): GIS pro každého: Vytváříme mapy na počítači. Praha, Computer Press, 112 s.
- Hejnic, J. (1999): Češi a Němci v Liberci ve stínu odsunových událostí. (balakářská práce). Liberec, UK, 39 s.
- Hejnic, J. (2003): "Stýkání a potýkání" v LB v roce 1938. (diplomová práce). Praha, UK, 93 s.
- Johnston, R. J., Gregory, D. (eds.): The dictionary of human geography. 2nd ed. Oxford Blackwell, 1986, (576 s)
- Nevrlý, M. (1996): Kniha o Jizerských horách. Janov nad Nisou, Civitas, 393 s.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 09–05-2006

Jaroslava BICANOVÁ

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Jiřímu ŠMÍDOVI za odbornou pomoc, cenné připomínky a nápady. Stejně tak Mgr. Jaroslavu VÁVROVI za jeho nápadité konzultace a podněty. Dík náleží všem přátelům, kteří mne podporovali v dokončení práce po technické, morální, i psychické stránce a udržení se v kontaktu s vnějším světem.

Resumé

Diplomová práce se zabývá problematikou vedení a využití naučných stezek. Práce nejprve vymezuje podmínky pro vedení naučných stezek. Zabývá se tak teorií vnímání místa, teorií hodnot, krajinou. Speciálně v pohraničí je důležité se zabývat i historií. Teorie jsou doprovázeny motivačními ukázkami z každodenního života. Využití navržených tras je součástí projektového vyučování (návrhy terénních cvičení, projektů). V příloze jsou mapy navržených naučných stezek. Návrhy tras se dají využít pro vyučování na ZŠ a SŠ. Obecné poznatky pro vedení naučných stezek jsou využitelné v rámci celé ČR.

Zusammenfassung

Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Problematik der Bildung und Nutzung von Lehrwegen. Die Arbeit definiert die Bedingungen für die Bildung von Lehrwegen. Sie beschäftigt sich so mit der Theorie der Ortswahrnehmung, der Wertetheorie, der Landschaft. Speziell im Grenzgebiet ist es wichtig, sich mit der Geschichte zu befassen. Die Theorien werden von Motivierungsdemonstrationen aus dem Alltag begleitet. Die Nutzung der vorgeschlagenen Wege ist Teil des Projektunterrichts (Entwürfe von Geländeveranstaltungen). In der Beilage sind Karten der entworfenen Lehrwege aufgeführt. Die Entwürfe der Strecken kann man im Unterricht an den Grund- und Hauptschulen nutzen. Grundkenntnisse für die Bildung der Lehrwege sind auf dem Gebiet der gesamten Tschechischen Republik nützlich.

Summary

The thesis deals with problems of designing and usage of educational paths. At first conditions of an educational paths designing are set. Therefore the thesis considers landscape, the theory of a place perception, the theory of values. It is important to consider a history too (especially in borderland). The theories are followed by motivation examples of everyday life. The usage of projected paths is a part of project lessons (terrain practice design, project). There are maps of the projected educational paths in the appendix. The projected paths can be used for both basic and high school classes. General knowledge of the educational paths designing is useful for the whole Czech Republic.

OBSAH

1. ÚVOD.....	10
2. HISTORICKÝ VÝVOJ.....	12
2.1. NÁRODNOSTNÍ OSÍDLENÍ NA ÚZEMÍ ČR	12
2.1.1. POČÁTKY OSÍDLENÍ	12
2.2. STŘEDOVĚK.....	12
2.2.1. OBDOBÍ RANÉHO STŘEDOVĚKU.....	12
2.2.2 OBDOBÍ VRCHOLNÉHO STŘEDOVĚKU	13
2.3. NOVOVĚK	14
2.3.1. OBDOBÍ RANÉHO NOVOVĚKU.....	14
2.3.2. POČÁTKY MODERNÍCH DĚJIN	15
2.3.3. PŘELOM 19. STOLETÍ.....	16
2.3.4. 2. SVĚTOVÁ VÁLKA.....	10
2.3.5. KONEC 2. SVĚTOVÉ VÁLKY A VYSTĚHOVÁNÍ.....	20
3. HISTORICKÝ VÝVOJ NA LIBERECKU.....	22
3.1. LIBERECKO OD ROKU 1880	22
3.1.1 LIBEREC PO 2. SV. VÁLCE, ZTRÁTA DOMOVA	22
3.1.2 PROBLÉMY S DOSÍDLOVÁNÍM OBYVATELSTVA	24
4. TEORIE VNÍMÁNÍ MÍSTA A TEORIE HODNOT.....	27
4.1 MOTIVAČNÍ PROCHÁZKA PO LIBERCI.....	27
4.2 OSÍDLENÍ JIZERSKÝCH HOR	28
4.3 TEORIE HODNOT	30
4.3.1 HODNOTOVÝ SYSTÉM	31
4.3.2 DRUHY HODNOT	31
4.3.3 KLASIFIKACE HODNOT PODLE DIMENZÍ VNÍMÁNÍ ČLOVĚKA	32
4.3.4 EUROREGION NISA	34
4.4 TEORIE VNÍMÁNÍ MÍSTA.....	34
4.4.1 VNÍMÁNÍ MÍSTA	34
4.4.2 DUCH A ZVLÁŠTNOST MÍSTA	35
4.4.3 SMYSLOVÉ VNÍMÁNÍ MÍSTA.....	35
4.5 PŘEDURČENÍ OBOU TEORIÍ.....	36
4.5.1 MOTIVACE	37
4.5.2 GENERAČNÍ PROBLÉM.....	38
5. NAUČNÁ STEZKA.....	39
5.1 CHARAKTERISTIKA.....	39
5.2 DETERMINANTY	39
5.2.1 10 + 1 OTÁZKA PRO PLÁNOVÁNÍ NAUČNÉ STEZKY	40

5.2.2 ROZDÍLY V PLÁNOVÁNÍ NAUČNÉ STEZKY VZHLEDEM K PROSTŘEDÍ	41
5.3 PŘÍRODNÍ PODMÍNKY NA LIBERECKU	42
6. KRAJINA	43
6.1 KULTURNÍ KRAJINA.....	43
6.2 MODERNÍ PRŮMYSLOVÁ KRAJINA	44
6.2.1 SILNICE VS. CESTA	44
6.2.2 STEZKY.....	45
6.2.3 POSVÁTNOST MÍST	45
7. NAVRŽENÉ TRASY NAUČNÝCH STEZEK	47
7.1 NAUČNÁ STEZKA MĚSTEM	47
7.1.1 POPIS TRASY	47
7.1.2 POPIS JEDNOTLIVÝCH ZASTAVENÍ.....	48
7.2 NAUČNÁ STEZKA PŘÍRODOU	51
7.2.1 POPIS TRASY	51
7.2.2 POPIS JEDNOTLIVÝCH ZASTAVENÍ.....	52
7.3 NAUČNÁ STEZKA INTRAVILÁNEM OBCE.....	54
8. VYUŽITÍ NAUČNÝCH STEZEK VE ŠKOLÁCH	55
8.1 PROJEKTOVÉ VYUČOVÁNÍ	55
8.1.1 UČITEL PRACUJE PŘED HODINOU, ŽÁK O HODINĚ	55
8.2 PŘÍPRAVNÉ HRY	56
8.2.1 VYUŽITÍ.....	61
8.3 NÁVRH PROJEKTU I.....	61
9. VYUŽITÉ PROGRAMY	65
9.1 GEOGRAFICKÉ INFORMAČNÍ SYSTÉMY	65
9.1.1 GIS A JEHO POTŘEBY.....	65
9.1.2 GIS A NAŠE POTŘEBY.....	66
9.1.3 NÁVRH MOŽNOSTI APLIKACE GIS VE ŠKOLÁCH	66
9.1.4 ArcGIS 9	68
9.2 GPS	69
9.2.1 GLOBAL POSITION SYSTEM	69
9.2.2 GPS A UŽIVATEL	70
9.2.3 VYUŽITÍ GPS.....	70
9.3 NÁVRH PROJEKTU II.	70
10. ZÁVĚR	74
11. ZDROJE POUŽITÝCH INFORMACÍ.....	75
12. PŘÍLOHY	77

1. ÚVOD

Cílem diplomové práce je navržení 2 až 3 naučných stezek, které by se daly využít při terénním či projektovém vyučování na základních školách. Stezky budou navrženy především v okolí Liberce a jeho samotného jako typu městského, intravilánového a přírodního. Liberecký kraj je velmi bohatý na různorodosti přírodních podmínek. Jedná se o rozptýl od 210 m n.m. po 1 124 m n.m., ve kterém objevíme mokřady, horská rašeliniště, společenstva stojatých vod i nelesních luk, vrchoviny, horská stanoviště i vysokohorská území nad hranicí lesa. Na celém území je chráněno více než 30% rozlohy a lesnatost dosahuje 44%. Možnosti náplně témat stezek jsou tedy nepřeborné.

Naučné stezky budou využitelné v rámci vyučování regionální geografie České republiky, fyzické geografie. Lze je využít i v jiných předmětech. Vzhledem na apelaci o vzájemné integraci předmětů mohou být aplikovatelné i pro český jazyk, občanskou nauku, dějepis, výtvarnou výchovu a jiné. Samozřejmě mohou být uplatnitelné i pro I. stupeň, střední školy, ale i pro vzdělávání široké veřejnosti.

Vzhledem ke vybrané lokalitě je zapotřebí se zabývat její historií. Liberecko spadá mezi pohraniční území, které bylo vždy svými klimatickými podmínkami nepříznivé pro teplomilné Čechy. Ti nejprve osidlovali území nejsušší a nejteplejší na sprašových půdách především do 300 m n.m. Ve 12. století došlo k průlomům a na pozvání Přemysla Otakara II. se počalo s intenzivní kolonizací vrchovin a pohraničních oblastí. Nově osídlená území nebyla obývaná stále teplomilnými Čechy, ale německým obyvatelstvem, přicházejícím nejen za těžbou nerostných surovin. Tímto územím se stalo i Liberecko. Vše gradovalo vysídlením německy mluvícího obyvatelstva po národnostních konfliktech během 2. světové války. V Liberci tak zůstalo okolo 20% česky mluvících obyvatel, kteří do zdejších končin přišli před válkou a zbylé vysoké procento bylo odstěhováno.

Došlo tak k těžko vratným zpřetrháním vazeb mezi lidmi samotnými, mezi jedinečnou krajinou, která byla jejich domovem - místem, kde člověk žil, kde vytvářel hodnoty. Utvořené vztahy ke krajině se velmi obtížně předávaly dále na nově příchozí obyvatelstvo, které přicházelo po zničující válce budovat lepší zítřky. Přišli na území, ke kterému si vztah museli teprve vytvářet. Stejně tak jako vztah ke krajině. Vznikl nám tak generační problém, který s příchodem jejich potomků vymizel. Byl paralyzován nově vytvořenými vztahy, snahou obnovit staré. Je to důvod, proč se zabývat teorií hodnot a jeden z důvodů, proč se zabývat teorií vnímání místa.

Teorií vnímání místa je potřebné se zabírat i z důvodu návrhů naučných stezek. Je velmi podněcující při pátrání v krajině po jejích milnících, symbolech, po její paměti. Je nápomocna při sestavování hypotéz a určování významných míst, která mohou a nemusí být na první pohled patrná. Záleží na pozorovateli - jestli přichází z vnějšího či vnitřního prostředí.

Obě teorie je důležité tlumočit dětem ve srozumitelné formě tak, aby si následně získávaly vztah nejen ke svému domovu, ale i ke krajině, ve které žijí. Aby jí v pozdějších letech pouze neprocházely, ale byly schopny ji vnímat. Snazšího porozumění se dá docílit vlivem projektového či terénního vyučování, kdy sami žáci jsou v přímém kontaktu s krajinou. Součástí návrhů naučných stezek budou tedy i koncepce jednotlivých projektových vyučování, jejichž prvním dnem bude terénní cvičení.

Rozpracování vyučování bude zaštitěno využitými, nejen geoinformačními nástroji (především ArcGIS, přijímač GPS, wysiwyg webový editor, Cyklotrasy a jiné), které jsou potřebné při sestavování, ale i samotnou práci žáků na projektech. Další technické zázemí bude vytvářet digitální fotoaparát a diktafon. Samotnému projektovému vyučování budou předcházet přípravné hry, které lze využít při terénních cvičeních nebo i jako součást projektu. Budou zařazeny vlivem svého silného motivačního potenciálu na žáky.

Všechny využití teorie, metody a nástroje jsou potřebné pro stanovení naučných stezek v tak problematické lokalitě, jakou je Liberecko. Je zapotřebí se zabývat historií pro kvalitnější nástin a pochopení složitosti vztahů a vytvářených hodnot. Je zapotřebí zjistit podmínky, které determinují možnosti návrhů naučných stezek. Nutností je vytvářet vztahy mezi lidmi, ke krajině, ve které žijí, a neustále se vzdělávat a vychovávat např. formou naučných stezek. Požadavkem celé společnosti je vytvářet v žácích společensky žádoucí hodnotový žebříček, který mohou získat i při terénním cvičení a během projektového vyučování.

2. HISTORICKÝ VÝVOJ

2.1. NÁRODNOSTNÍ OSÍDLENÍ NA ÚZEMÍ ČR

2.1.1. POČÁTKY OSÍDLENÍ

Prvními historickými doloženými obyvateli byli Bójové, kteří se na našem území nacházeli ve 4. stol. př. n.l. Z jejich jména je odvozeno pojmenování naší země: Boihemum, latinsky Bohemie. Po Markomanech (v Čechách) a Kvádech (na Moravě), kteří zde žili okolo přelomu letopočtu, se zde začali objevovat různá germánská uskupení. Následně, okolo 4. stol. n. l., do naší země vpadli Hunové, kteří způsobili posun obyvatelstva směrem na západ. Dokazuje nám to například pojmenování Bavorska, které pochází od slova Bajvajroz či Bajjuvaren, což znamená: „ti, kteří přišli ze země Bójů“.

Koncem 5. století zde nakrátko byli Langobardi, pak Herulové a kolem roku 500 sem vstupovaly předvoje slovanských kmenů. Zbylí Germáni se poslovanštili (*Macháček, 2002*).

Následných více jak sto let byla naše země pod nadvládou turkotatarských Avarů. Ta skončila s příchodem franckého kupce Sáma, který je porazil a založil Sámovu říši. S jeho smrtí ovšem zanikla.

Křesťansky založená Říše Římská pod vládou franckého krále Karla Velikého, který byl korunován r. 800 za císaře, měla velmi různorodé národnostní složení. Jejimi obyvateli byli nejen Germáni, ale i Frankové a Keltové. Karel Veliký se snažil redukovat počet pohanského obyvatelstva kamkoliv vstoupil, buďto násilnou konvercí nebo fyzickou likvidací. Protože naše země byla v té době ještě pohanská, tak si někteří náčelníci slovanských kmenů uvědomili, že příznivější než neustálé boje bude spojení, které bylo založeno na každoročních poplatcích Karlu Velikému. V tomto případě se nejednalo o podmanění.

2.2. STŘEDOVĚK

2.2.1. OBDOBÍ RANÉHO STŘEDOVĚKU

V období existence Velkomoravské říše došlo k obrácení na víru. Tento tah byl čistě politický, neboť mu předcházelo chtění podmanění celé říše Ludvíkem Němcem. I přes několik porážek byl nezlomný. Když kníže Rostislav požádal papeže o vyslání učitele

křesťanské víry, tak mu nebylo vyhověno právě z důvodu, že papež byl Ludvíkův spojenec. Rostislav se tak obrátil na byzantského císaře Michala III., který mu vyhověl a do Velkomoravské říše vyslal Konstantina a Metoděje. Jelikož tito dva věrozvěstové založili křesťanskou víru, která nebyla vykládána v latinském jazyce (jako na západě), ale v řečtině a staroslovanštině (podle východního vzoru), došlo tak ke střetu zájmů a pokračovaly neustávající boje o podmanění Velkomoravské říše, které trvaly až do uzavření příměří mezi syny knížete Rostislava a Ludvíka Němce.

Těsně před rozpadnutím Velkomoravské říše vznikly bližší vztahy mezi územím Čech a Velkomoravskou říší. Během 10. století se vytvořilo české knížectví, které odolávalo německým nájezdům a neustále dotovalo Římskou říši „mírovými poplatky“. Později, přestože spadalo do Římské říše, mělo svéprávné postavení oproti dalším územním součástem říše Římské jako Durynsko a Sasko. Na základě Zlaté buly sicilské čeští panovníci získali dědičný titul krále. Později, na základě Zlaté buly Karla IV., byl prvním kurfiřtem Svaté říše římské český král. Její právoplatnost zanikla až v roce 1806.

2.2.2 OBDOBÍ VRCHOLNÉHO STŘEDOVĚKU

Za dob vlády Karla IV. se začal používat název Svatá říše římská národa německého. V ideologii sudetoněmeckého landsmanšaftu je tento pojem používán pro celé období trvání od r. 800, což není pravdou. Čechy ještě dlouho potom měly samostatně voleného krále s pravomocí, danou mu Karlem IV. Nástupem Ferdinanda I. Habsburského na český trůn v r. 1526 tento titul získali Habsburkové i po Bílé Hoře jako dědičný. Země Koruny české se staly vykořisťovanou a utlačovanou provincií (*Matoušek, 2002*).

Během vlády Přemysla Otakara I. došlo k hromadné německé kolonizaci, aby si panovník zajistil mocenskou a majetkovou převahu nad šlechtou. Příchozí Němci se stávali poddanými českého krále. Kolonizace byla celoevropským jevem. Vzešla ze západu a šířila se přes Německo do Čech. Jejím dalším přínosem byl přesun obyvatelstva z přelidněných západních měst. Stěhující se měli několik výhod, např. pokud se stěhovali na území Čech, nemuseli 40 let platit daně. Důsledkem toho bylo poněmčování některých měst a snížení vlivu domácího venkovského obyvatelstva. Jiným, pozitivním přínosem byl hospodářský rozkvět měst. Obrat nastal s příchodem husitského hnutí.

Doklad přílivu Němců si můžeme demonstrovat na příkladu původního pojmenování Krušných hor. Za doby panování Přemysla Otakara I. do této oblasti proudilo německé, saské a durynské obyvatelstvo za těžbou nerostného bohatství. Pro teplomilné a zemědělsky založené Čechy tato oblast nebyla příliš lákavá. Nově přicházející obyvatelstvo tak zapříčinilo

rozvoj a rozkvět horního města Jáchymov. Z důvodu těžby v horské oblasti bylo zapotřebí stanovit hranici mezi zeměmi České koruny a Svatou říší římskou, aby se dalo stanovit, které ze zemí vytěžená ruda náleží. Vznikla tak ve Střední Evropě nejstarší, uměle vytvořená hranice na základě dohody.

Ale zpět k původnímu jménu Krušných hor. Až do roku 1945 nenajdete pojmenování jiné než Rudohoří, což je překlad z německého slova das Ertzgebirge. Posléze bylo horské pásmo přejmenováno na Krušné hory. Ovšem význam pojmenování oblasti je sporný a může mít dva odlišné původy. První z nich může být vzat od slova „krušný“, neboť podhorské a horské klima je pro teplomilné Čechy skutečně nepříznivé. Druhý význam může pocházet z výrazu pro zpracování surové rudy – „krušit“.

Po smrti Karla IV. nastoupil na trůn jeho syn Václav IV, který byl proslulý svým bohémským způsobem života a bohužel již nebyl natolik schopný jako jeho otec. V roce 1378 došlo k rozvoji husitství, které opovrhovalo institucionálně založenou světskou církví pod nadvládou dvou papežů. Z měst s německou většinou byli vyháněni katolíci a opět převládl český živel.

Koncem 15. století bylo zavedeno psaní do zemských desek jedině v českém jazyce, neboť Češi tvořili převážnou většinu obyvatelstva zemí Koruny české. V platnost vešel i inkolát, který zavazoval šlechtu k dovednosti mluvit česky.

2.3. NOVOVĚK

2.3.1. OBDOBÍ RANÉHO NOVOVĚKU

Pět let před bitvou na Bílé hoře byl vydán zákon, který ustanovil češtinu jediným úředním jazykem v zemi. Byl zřízen záměrně kvůli potlačení vlivu rozmáhajícího se německého jazyka vlivem příchodu dalších německých obyvatel spolu s luteránstvím.

V celé Evropě nastala hluboká politická krize, způsobená nástupem kapitalismu v západní Evropě. Vyvrcholila dvěma buržoasními revolucemi – nizozemskou 1575 a anglickou 1649. Evropa se rozdělila na dva mocensko-politické tábory proti centralizačním a absolutistickým silám habsburského dvora: habsbursko-katolický a protestantský, i když se k tomuto později přidala katolická Francie (*Macháček, 2002*).

Silně katolicky založený Ferdinand II propagoval sebou vyznávanou víru, což skončilo pražskou defenestrací v roce 1618, která byla pro změnu začátkem třicetileté války, a jeho

sesazením z trůnu. Ferdinand II se ovšem nevzdal a pět dní po bitvě na Bílé hoře, kde byli poraženi čeští protestanti katolickou armádou, se opět nechal jmenovat králem zemí Koruny české a rozpoutal krutou odplatu. Začal popravou 27 českých pánů. Následně zbavil majetku téměř 1000 účastníků rebelie na Moravě i v Čechách. Došlo tak k emigraci zhruba 36 000 rodnin, ale i intelektuálů (Jan Ámos Komenský). Majetek byl de facto darován za desetinu hodnoty především katolíkům a novým obyvatelům. Pravá hodnota měny tak byla zkreslena, podlomil moc měst, posílil vliv nově přichozích pánů. Svou „pomstu“ ukončil vystavením pouze německy napsaného Obnoveného zřízení zemského, které zbavilo zemský sněm práva volit krále a země Koruny české se staly dědičnou zemí Habsburků. Tímto aktem byl německý jazyk zrovnoprávněn s českým, resp. český se během následujících 200 let udržoval pouze mezi spodinou, mezi učiteli a některými intelektuály. Ti, s nástupem osvícenství, si byli vědomi lepší minulosti českého národa, jeho kultury, smýšlení a jeho jazyka, a proto dali podnět k jeho opětovnému rozkvětu a šíření i do vyšších hierarchicky tříděných sfér společnosti.

2.3.2. POČÁTKY MODERNÍCH DĚJIN

V létě roku 1790 byla Leopoldovi II. předložena stavovská desideria, v kterých byly shrnuty požadavky stavovské opozice. Dožadovali se například o znovuzavedení dřívějšího berního zřízení, obnovení stavovského zemského zřízení, obnovení zrušených klášterů a také o nabytí rovnoprávnosti českého jazyka vůči německému. Jejich požadavkům bylo vyhověno pouze z části.

Na rovnoprávnosti obyvatel ubíraly různé výroky, např. v roce 1843 český Němec Franz Schusselka vyřkl, že Čechy byly vždy německé a usuzoval, že se Češi v rámci pokroku dobrovolně podvolí germanizaci.

Češi si museli na zrovnoprávnění počkat dalších šedesát let s příchodem událostí roku 1848. Císař reagoval až na druhou sepsanou petici radikály a přislíbil jim kabinetním listem z 8. 4. 1848, že česká řeč bude ve státní správě zcela rovnoprávná s německou nejen v úřadech, ale i ve školách. Sešli se i čeští a němečtí spisovatelé a vydali Osvědčení o družném soužití Čechů a Němců. Naopak z Liberce vzešla Výzva všem Němcům z Čech, aby se sjednotili proti nebezpečí, které německé třetině obyvatelstva hrozí od Čechů. Demokrat Löhrer založil ve Vídni "Spolek Němců z Čech, Moravy a Slezska" a odmítal dvojjazyčnost úřednictva a trval na zachování němčiny jako výlučného, nadřazeného jazyka. Šovinisticky to postavil Augsberger Allgemeine Zeitung 2. 5. 1848: „být Němec nebo neexistovat“. Snad i proto v 19. století postupně vznikala sebeobranná myšlenka na spojení Čechů a Slováků v jednom státě. Tento názor byl podpořen dalším aktem, který nastal v roce 1867.

Se vznikem Rakouska-Uherska bylo znemožněna rovnoprávnost českých zemí vlivem činnosti českých Němců s uherskou šlechtou.

2.3.3. PŘELOM 19. STOLETÍ

Při sjezdu zastupitelů německých měst na území Čech byl podán návrh k oddělení německy osídlených oblastí, které zatím byly vedeny pouze administrativně, od českých zemí jako Deutschböhmen, čímž by vytvořili samostatnou korunní zemi. Toto usnesení proběhlo v roce 1904.

I při všeobecném volebním právu pro muže od 24 let v r. 1907 získal německý poslanec mandát za 11 000 německých hlasů, kdežto jeden český poslanec jich potřeboval 57 000. To bylo velmi podstatné privilegium Němců, jehož prostřednictvím si udržovali vládnoucí pozici. Přesto Češi získali v říšské radě 108 poslanců z 516, což je téměř 21 % křesel. Dne 22. 6.1907 podali "státoprávní ohrazení" v němž se odvolávali na "čtyři memoranda" F. L. Riegra z r. 1879 o rovnoprávnosti češtiny a němčiny a o požadavku zvýšení počtu odborných škol. Císař tehdy neodpověděl.

V r. 1910 začaly porady o reformě zemského zřízení jako poslední vážný pokus o řešení česko-německé národnostní otázky v rámci monarchie. 26.7.1913 byly vydány tzv. "Anenské patenty", jimiž byl český zemský sněm rozpuštěn a místo volby nového sněmu byla ustanovena Zemská správní komise. To byl definitivní konec snahy Čechů o řešení národnostní otázky v Rakousko-Uhersku.

Pak začala I. světová válka. Jak uvedl doc. Pavlica v Obraně národa, vypuknutí války Čechy zcela překvapilo – nikdo s válkou nepočítal. Ani společnost, ani politické kruhy, jejichž koordinace byla oslabena rozpuštěním parlamentu na jaře 1914. Docházelo pouze k projevům živelného odporu českých vojáků při nástupu do kasáren a odjezdu na frontu. V českém národě byly zakořeněny sympatie vůči národům, proti kterým teď měli čeští vojáci bojovat, Srbům a Rusům.

Před I. sv. válkou žilo podle Jiřího Fiedlera mimo Rakousko-Uhersko asi 700 000 Čechů a 600 000 Slováků. A ti nezháleli. Shodou okolností 22.8.1914 vznikly Rota Nazdar (*podle sokolského pozdravu*) u 1.pluku Cizinecké legie v síle 250 mužů., a Kyjevě jednotka tzv. Česká družina v síle praporu, obě jednotky byly nasazena na frontě 23.10.1914. Tak začali Češi ozbrojený boj proti Rakousko-Uhersku a i Němcům.

Někdy se mluví o tom, že bylo českou chybou rozbít Rakousko-Uhersko. Jenže, o týden dříve než Češi, tj. 21.10.1918, němečtí Rakušané fakticky rozbili Rakousko-Uhersko vyhlášením nové republiky Deutsch-Österreich osídlené Němci, kterou chtěli spojit s Německem. Do ní zahrnuli Deutschböhmen (Egerland und Nordböhmen - Chebsko a severní Čechy) a Sudetenland (severní Morava s rakouským Slezskem), zatímco okresy Deutschsüdböhmen připojili k Hornímu Rakousku a Deutschsüdmähren k Dolnímu Rakousku. Se společnou vlastí s Čechy rakouští Němci nepočítali.

Než mírové smlouvy ve Versailles zakázaly spojení Deutsch-Österreich s novou německou republikou, protože by vzniklo Velkoněmecko, a vítězové nechtěli dovolit, aby poražený nepřítel byl po válce silnější než před ní, šel vývoj událostí ke 4. březnu 1919. Přestože již bylo po válce, podrážděné jednání Čechů nabylo na dynamice, v obcích Sudet byla svolána shromáždění, při nichž byla vyjádřena podpora práva na sebeurčení, tím že byla německými sociálními demokraty vyhlášena generální stávka. Ten den se měl poprvé sejít parlament Deutsch-Österreich, do nějž chtěli českoslovenští Němci volit. Proto zakázaly volby na území ČSR konat a přikázaly zmařit pokusy o tajné hlasování. Při domovních prohlídkách bylo zabaveno několik muničních zbraní. V ulicích vládly nepokoje, které byly potlačeny policií, některé bohužel i se ztrátami na životech. Ke srážkám došlo v Kadani, Chebu, Karlových Varech, Ústí nad Labem, Stříbře a jinde. Nešlo o cílenou protiněmeckou politiku, pouze o potlačení nepořádku. Tento den přišlo o život několik desítek Němců. De facto požadovali to samé, co nám upírali, právo na sebeurčení.

Češi, kteří v Rakousko-Uhersku museli používat jako státní či dorozumívací jazyk němčinu, zavedli obdobně u nás státní či dorozumívací jazyk češtinu, resp. jí blízkou slovenštinu. Chtěli zmíněné pohraničí nové republiky "počeštit", jenže nenasadili tvrdý kurs jako Poláci, z jejichž státu odešlo po válce asi 850 tisíc Němců.

Odpor československých Němců na čas zeslábl, neboť zde měli lepší sociální podmínky než v samotném Německu. V této době došlo na Balkáně k precedentu, dnes tak diskutovaného odsunu Němců: Na doporučení Britů došlo k přesídlení Řeků z tureckého území a tím vyřešení staletých sporů obou etnik.

Situaci z české strany dál rozdmýčovali bolševici. Pátý kongres Kominterny se v červnu 1923 vyslovil pro právo sudetských Němců na sebeurčení až k oddělení. Totéž zopakoval i 6.sjezd KSČ v březnu 1931, který hovořil o právu Němců na odtržení i o české okupační moci v německé části Čech. A poté co Hitler hospodářsky pozvedl Německo a ČSR jen těžko překonávala důsledky hospodářské krize, se situace změnila. Většina Němců volala

po připojení k nacistické říši, jen němečtí „antifašisté“ jim názorově odporovali a s Čechy sloužili ve Stráži obrany státu.

[cit. 2006-01-03] <http://www.svedomi.cz/aktuality/a2004/rof_040413_cesianemci.htm>

2.3.4. 2. SVĚTOVÁ VÁLKA

V rámci přátelství mezi nacistickým Německem a fašistickou Itálií došlo přesunu Němců z jižního Tyrolska do Německa, příslušná smlouva byla podepsána v Berlíně dne 3. 6. 1939 a bylo přesunuto 75 000 Němců. V dohodě se Stalinem z r. 1939 dal Hitler přemístit do Německa více než milion Němců z Pobaltí, z Bessarabie a z Ukrajiny. O odsunech těchto, ani o tom balkánském, se dnes nemluví.

[cit. 2006-01-03]<http://www.svedomi.cz/aktuality/a2004/rof_040413_cesianemci.htm>

Tehdejší britský ministerský předseda, Nevil Chamberlain, posléze co souhlasil s mnichovským diktátem zjistil, že tak uvrhl ve velmi nepříjemné potíže zemi, která byla vzdálená a „o níž sotva co víme“. Paradoxně menší informovanost vedla k podepsání dohody zavazující „vzdálenou zemi“, aby odstoupila vůdci plánované tisícileté říše velkou část svého území. Pod podivnou záštitou, která byla vnesena jako hlavní důvod odtržení českého, moravského a slezského pohraničí v posledním demokratickém státě ve střední Evropě, že obyvatelé území mají právo na sebeurčení. Jako by toto právo jim nebylo nabízeno a nebyli rovnoprávní v demokratickém Československu, ale v nacistickém Německu by byly lepší podmínky na politické sebeurčení.

Nenávist k Čechům byla soustavně pěstována a zapustila kořeny v širokých vrstvách sudetských Němců. Přizívovaly ji politické i společenské organizace (*Matoušek, 2002*).

V Rakousku-Uhersku patřili Čechy k hospodářsky nejrozvinutější oblasti. Na našem území bylo koncentrováno zhruba 70% veškerého průmyslu bývalého mocnářství. Už před I. světovou válkou se vědělo, že je určitá nerovnoměrnost v rozmístění průmyslu v pohraničí, který byl závislý na exportu. S příchodem světové hospodářské krize (4.10.1929) byly nejdříve postiženy právě pohraniční oblasti, kde byl lokalizovaný především lehký průmysl. Odbyt textilu, skla, porcelánu a jiných komodity se snížil, výroba poklesla až o 30%. Následně tak došlo k poklesu mezd, nárůstu nezaměstnanosti a národnostní rozdíly znemožňovaly dosazení specialistů či odborníků. Nepravdivá informace, že krizi zavinila vláda v Praze se zamlouvala pohraničním Němcům, neboť viděli, že Německo se z hospodářské krize dostalo o mnoho rychleji než Čechy. Bohužel již neviděli, že za rychlejším vzestupem stojí Hitlerova příprava na válku. Militarizace, výstavba nových železničních i silničních komunikací, apod. Téměř 20% nezaměstnanost v Německu, tak byla silně zredukována.

Ministr zahraničních věcí Německa, Ribbentrop, zadal představitelům SdP, aby vypracovali pro Prahu absolutně nepřijatelný program svých požadavků. Ten se skládal z šesti článků a hned v prvním stojí, že v očekávaném konfliktu nemá jít jen o řešení sudetoněmecké otázky, nýbrž o vyřízení celého Československa. Dále horují názoru, že Češi by neměli být považováni za svébytnou národnost a jejich obavy z možného druhého českého obrození stvrzují požadavkem vymýcení českého jazyka a rozdrčením národního uvědomění. Další články se zabývají průběhu ozbrojeného konfliktu, obsazení Čech a nakládání s domorodci.

Odtržením pohraničního území Čech, Moravy, Slezska a Slovenska nám zůstalo zhruba 70% z celkové plochy původní rozlohy a 66% obyvatelstva viz Tab.1. Jako první československé území byla zabrána Ostrava, její hospodářská důležitost je více než jasná. Právě první z toho důvodu, aby je „nepředběhli“ Poláci.

Tab.1. Území a obyvatelstvo náležející po Mnichovské dohodě jiným státům.

stát	rozloha [km²]	počet obyvatel
Německo	28 680	3 653 292
Polsko	1 086	241 698
Maďarsko	11 830	1 027 450
ztráty celkem	41 596	4 922 440
zůstalo	98 912	9 807 096

Zdroj: Macháček, P. (2002): Cesta Čechů a Němců ke dnešku. Praha, Aventinum, 151 s.

Na 14.3.1939 byla bez vědomí Háchy objednána audience u Hitlera. Vzhledem k nepříznivému počasí jednání začalo až v brzkých ranních hodinách. Poté co Háchovi bylo sděleno, že Čechům poskytnou autonomii, zeptal se jich, jestli je okupace nutná. Načež následovala nežádoucí odpověď souhlasu.

Hácha pocítil náhlou nevolnost, po hodině podepsal listinu: odevzdal „budoucnost českého národa do rukou Vůdce Velkoněmecké říše“. Později řekl: „Jako právník jsem věděl, že zde nemohu nic změnit a že můj podpis nemá žádnou cenu (Matoušek, 2002).

Ihned po vyhlášení protektorátu prezident Beneš protestoval u vlád Francie, Anglie, USA a SSSR. V časovém sledu se vyjádřily, že nesouhlasí se zabráním Čech a v Paříži byla zřízena exilová vláda, která byla uznána spojenci.

Opět přišel ke slovu úřad zahraničních věcí Německa, který zformuloval tezi, že „cílem říšské politiky je rozbití české vůle k vlastnímu státu, která je zde hluboko zakořeněna.“ Teze podobného ražení proti národnostnímu uvědomění Čechů zpracovali i jiní Hitlerovi přívrženci.

Dnem 2. prosince 1938 počala tvrdá germanizace. Bylo zakázáno používání českého jazyka jako úředního. Nesmělo se navštěvovat příbuzné na území protektorátu, ani žáci nesměli docházet do škol, které byly v protektorátě. Došlo k zavření českých obecních knihoven, českých škol od mateřských až po vysoké až na výjimky např. Chodsko. Během okupace nevyšla žádná nová učebnice. Spolky jako Sokol, Orel byly zrušeny. Politické strany nesměly vyvíjet žádnou činnost. I přes tíživou situaci si orgány našly čas na řešení „naléhavých“ záležitostí: Dne 13. března 1940 se gestapo v Řezně obrátilo na landrát ve Waldmünchenu s dotazem, kde ještě na Chodsku jsou v provozu české školy a kolik Čechů na Chodsku umí německy. Nato 7. června 1940 byl vydán příkaz, aby byly nahlášeny názvy obcí, které nezní německy. Na příkazu byla poznámka „velmi spěchá“. Dalšími případy bylo třeba jen i vyřknutí českého slova na ulici nebo česky odříkaná modlitba v kostele. Počátkem léta 1941 byl registrován zvýšený český odboj, což lze demonstrovat na případě, který se stal v červenci: v Rejnštejně totálně nasazení Češi hromadně zpívali české písně a což se nelíbilo natolik, že musel být vydán zákaz zpěvu. Tlak proti českým školám neustával ani před koncem války. Na podzim roku 1944 bylo nařízeno spojení české a německé školy v Klenčí. Po vybombardování Hamburku sem byly přemísťovány rodiny s dětmi, které přišly při náletu o domov. Došlo tak k nárůstu německého obyvatelstva.

2.3.5. KONEC 2. SVĚTOVÉ VÁLKY A VYSTĚHOVÁNÍ

Od února 1945 opouštělo župu Sudety spousta Němců. Německé stanné soudy věšely množství zběhů. V dubnu téhož roku Rudá armáda pronikla do oblasti Ostravska, po které následoval hromadný únik Němců. I když v květnu přišlo osvobození, Henlein se na všechny možné strany snažil dojednat platnost Mnichovské dohody. 6. května se vydal na jednání s Američany. Cestou do Chebu byl však zadržen a předán soudu. Poslední boje Němců probíhali ještě pár dní po osvobození, marně.

Na základě zkušeností jednání Němců vůči Čechům bylo vydáno opatření k redukci německého obyvatelstva na našem území v zájmu zachování Československé republiky. Tímto aktem by dosáhla homogenity, která je předpokladem k udržení bezpečnosti. Předpokládalo se, že toho to cíle by bylo dosaženo odsunem Němců (a všech neloajálních). Bylo dohodnuto, že na našem území jich nebude ponecháno více jak 800 000. Plánovaný odsun obyvatelstva chtěl být proveden rychle a to v rozmezí dvou let. Pro dosažení cíle bylo

potřebné, aby je Německo bylo ochotno přijmout na své území a aby spojenecké orgány v Německu dohlížely na splnění závazků Německa vůči nově příchozím. Tímto plánem by se dal vyřešit nebezpečný problém s maďarskou a německou menšinou na našem území.

Veškeré německé obyvatelstvo, které bylo odsunuto z Polska, bylo přijato do sovětského a britského okupačního pásma v Německu. Veškeré německé obyvatelstvo, které bylo odsunuto z Československa, Rakouska a Maďarska, bylo přijato v americkém, francouzském a sovětském okupačním pásmu v Německu. Přesnější údaje o počtu odsunutých obyvatel jsou zaznamenány v Tab.2.

Tab.2. Plánované počty odsunutých Němců do jednotlivých okupačních pásem na území Německa.

přijímající okupační pásmo	země odsunu	počet osob
sovětské	Polsko	2 000 000
	Československo	750 000
britské	Polsko	1 500 000
americké	Československo	1 750 000
	Maďarsko	500 000
francouzské	Rakousko	150 000

Zdroj: Kolektiv (2002): Edvard Beneš, Odsun Němců z Československa. Praha, Dita, 237 s.

Ukončení transportů do ruského pásma bylo stanoveno ke dni 19. září 1946. Téměř 20 000 obyvatel bude přesunuto dodatečně mezi 5. a 15. říjnem. Američané přijímali až do 31. října 1946. Po tomto datu zůstal v Československu počet lidí, kteří byli sice na seznamu odsunovaných, ale jejich transfer vzhledem k jejich počtu nebyl tolik obtížný. Nahlédnout do skutečných událostí můžeme přímo na příkladě Liberecka.

3. HISTORICKÝ VÝVOJ NA LIBERECKU

3.1. LIBERECKO OD ROKU 1880

Město Liberec, přestože leželo na území Čech, bylo řazeno mezi města německá. Hlavním důvodem bylo vyšší procentuální zastoupení obyvatelstva, které se hlásilo k německé národnosti (viz Tab.3).

Tab.3. Procento českého obyvatelstva v Liberci podle oficiálních statistik.

rok	1880	1890	1900	1910	1921	1930
procento	8,9	5,2	7,3	6,1	14,0	16,4

Zdroj: Karpaš, R. (1996): Kniha o Liberci. Liberec, Dialog, 664 s.

Na jaře roku 1862 byl v Liberci uspořádán první český ples a z finančního výtěžku z následujícího plesu se zakoupili česky psané knihy. Tímto aktem byl položen základní kámen k zprovoznění knihovny pro česky čtoucí obyvatelstvo. S rostoucím požadavkem kulturního vyžití menšiny v Liberci došlo ke vzniku České Besedy.

Vzhledem k národnostním rozbrojům, které se začaly objevovat v osmdesátých letech, začalo přibývat českého obyvatelstva, které se hlásilo k německé národnosti (viz Tab. 3). Především je k tomu vedly existenční obavy ze ztráty zaměstnání nebo podnájmu. O nárůstu české menšiny ovšem svědčí soukromé sčítání českých menšinářů. Podle sčítání z roku 1900 dosahoval počet Čechů 7 800, což vytváří oproti uváděným 2 505, celých 22,7% obyvatelstva. Podle Karpaše jsou uváděná čísla ze soukromého sčítání nadhodnocena, ale i tak jsou bližší skutečnému počtu české menšiny, než podle oficiálního statistického sčítání. V této době existovalo domovské právo, na to měl nárok každý občan, který se v dané obci narodil nebo v ní nejméně 10 let žil. Obec, v jeho případných nesnázích, měla povinnost se o něj postarat. S nárůstem české menšiny začal narůstat i fakt, že Liberec by se mohl stát městem smíšeným, což by znamenalo zavedení dvojazyčných názvů ulic, úřadování a zavedení českých škol.

3.1.1 LIBEREC PO 2. SV. VÁLCE, ZTRÁTA DOMOVA

Po druhé světové válce, z důvodu získání nadpoloviční většiny českého obyvatelstva oproti německému, byl dne 27.10. 1945 vytvořen okres Liberec-město, k němuž bylo přičleněno 11 obcí (VI-XVI). Svou rozlohou odpovídal rozloze okupačního tzv. Velkého Liberce. Zároveň byl vytvořen okres Liberec-venkov, který odpovídal svou rozlohou

předmnichovskému okresu. Okres Velký Liberec počátkem listopadu dosáhl nadpoloviční většiny českého obyvatelstva (40 602 Čechů, 38 740 Němců). Následně došlo k ustavení Městského národního výboru, který nahradil dosavadní Okresní správní komisi. Nově ustanovené administrativní členění bylo na počátku zásadních změn, které se v této pohraničí oblasti odehrály. Nejdůležitější se stala výrazná výměna obyvatelstva. Došlo k eliminaci původního německého obyvatelstva přestěhováním do nově vzniklého Německého státu. Výhled na lepší zítřek pro mnohé znamenal ztrátu domova. Udělování státního občanství bylo posuzováno z několika hledisek determinovaných tehdejší činností jednotlivých obyvatel. Z tohoto důvodu vyřizování žádostí z vnitrozemí probíhal rychleji a bez problémů. Na Liberecku tomu ovšem tak nebylo. Podle různých pramenů v prvním roce udělování státního občanství bylo podáno v Liberci mezi 6 až 9 tisíci žádostí.

První fáze odsunu je nazývána divokým, neboť jeho intenzita převyšovala schopnosti obou stran, které se zavázaly k humánnímu přesunu obyvatelstva. Denně mělo být předáváno tisíc osob, přičemž rodiny zůstávaly pohromadě. Lékařský doprovod byl nařízen do vzdálenosti 20 km za hranice, směli si sebou vzít 50 kg zavazadel. Do konce května bylo tímto způsobem vysídleno 8 000 Němců, v červnu a červenci okolo 20 000 a do konce listopadu 30 000 využilo dobrovolného odchodu.

V Liberci na Husově třídě, dnešní areál Technické Univerzity, bylo zřízeno Oblastní odsunové středisko. Další pobočky byly zřízeny ve Stráži nad Nisou a Na Výstavišti. Organizovaný odsun oficiálně začal 25.1.1946 v Mariánských Lázních. Tři dny poté vyjel z Liberecka (Rychnov) první organizovaný transportní vlak s 1 200 osobami. Vagony byly vytápěné a osvětlené. Doprovázeli je německy mluvící ošetřovatelky i lékaři. Odsunutí měli potraviny na 4 dny, 30-40 kg zavazadel a 1 000 marek. Před odjezdem každý absolvoval lékařskou prohlídku. Počty vysídlených z okresu Liberec-město jsou zapsány v Tab.4. V roce 1945 do americké okupační zóny nebylo deportováno žádné obyvatelstvo, neboť Američané z transport dočasně pozastavili. Obdobně tomu bylo i v roce 1946, kdy byly transporty pozastaveny a jejich obnova byla stanovena na jaro následujícího roku. K tomu však již nedošlo. Stejně tak i sovětské okupační pásmo na podzim z humánních důvodů (nedostatek potravin a zdravotnického materiálu) přesun obyvatelstva zastavilo. Zbýlých 300 000 obyvatel německé národnosti mělo být rozptýleno do vnitrozemí. V mnoha případech docházelo k tomu, že deportovaní se vraceli na místo svého domova, kde pokud měli štěstí již zůstali, v horším případě byli umístěni v internačním táboře a opětovně se museli podrobit přesunu do Německa.

Tab.4. Počty vysídlených z okresu Liberec-město v letech 1945-46.

okupační pásmo \ rok	1945	1946
sovětské okupační pásmo	34 414	16 058
americké okupační pásmo	-----	9 224

Zdroj: Karpaš, R. (1996): Kniha o Liberci. Liberec, Dialog, 664 s.

Přestože oficiální ukončení odsunu obyvatelstva bylo ukončeno 29.10.1946 ve Dvorech u Karlových Varů, existují informace o pokračování transportu obyvatelstva z Liberecka až do roku 1950. Samozřejmě, že již ne o takové intenzitě. Podle záznamů libereckého sběrného střediska bylo za rok 1947 vysídleno 1 012 Němců, o rok později 2 850, následně 757 a posledních 15 lidí odjelo v březnu roku 1950. Zbylí obyvatelé tábora měli být rozptýleni po celém Liberecku. Podle údajů z roku 1950 z celorepublikového sčítání obyvatelstva se k německé národnosti hlásilo 165 117. Z tohoto počtu se dá odhadovat, že na našem území zůstalo téměř 200 000 lidí.

Odsunutí založili několik krajanských sdružení nejrozdůlnějšího zaměření. Liberečtí Němci mají centrum v Augsburgu, kde sídlí i jejich muzeum a archiv. Před kongresovou halou postavili roku 1980 fontánu s reliéfy zobrazujícími ve zkratce vývoj Liberce (Karpaš, 2004).

3.1.2 PROBLÉMY S DOSIDLOVÁNÍM OBYVATELSTVA

Vlivem „odgermanizování“ pohraničí, které bylo, vyjma vydání např. zákazu mluvení na úřadech německy, především způsobené odsunem německého obyvatelstva, nastala situace kdy bylo zapotřebí dosídlit opuštěné domy, budovy, znovu obnovit funkci úřadů, různých podniků, ale i jiných institucí jako bylo školství a lékařství. Vzhledem k tomu, že průmysl byl tehdy především v německých rukách, bylo zapotřebí nahradit především odborníky. To ovšem trvalo několik let. Původně zaměstnaní odborníci na svých pozicích zůstali a měli za povinnost předávat svým nástupcům vědomosti. Souběžně ovšem nechtěli opustit své domovy tak rychle a proto před svými československými náhradníky záměrně informace tajili nebo jim je sdělovali na hranici únosnosti utajení před podezřením ze zbytečné časové prodlevy. Specialistům bylo dočasně vydáno zproštění z odsunu, kterým disponovalo v okrese Liberec-město na 4 000 lidí a v okrese Liberec-venkov na 6 000 obyvatel. Zprošťovací průkazy byly vydány záměrně pod hrozbou hospodářské krize, neboť v průmyslu bylo zaměstnáno na 20% Němců. Konkrétně v liberecké Textilně bylo zaměstnáno jen 100 Čechů, kteří tak vytvářeli 38% ze všech zaměstnaných.

Nejintenzivnější bylo osídlení severních a severovýchodních Čech (okresy Rumburk, Nový Bor, Česká Lípa, Doksy, Frýdlant, Liberec, Jablonec, Jilemnice, Vrchlabí, Broumov a Trutnov), kam se mezi květnem 1945 a květnem 1947 přistěhovalo 290 000 obyvatel. Z tohoto počtu bylo 250 000 lidí z vnitrozemí, 23 000 Slováků (především okres Frýdlant a Rumburk) a 17 000 reemigrantů, což jsou Čechoslováci, kteří se v cizině usadili trvale před rokem 1938.

Tab.5. Okresy, z nichž přišlo do okresu Liberec nejvíce osídlenců.

okres	počet obyvatel
Semily	13 600
Mladá Boleslav	11 600
Hradec Králové	11 300
Turnov	10 300
Náchod	8 700

Zdroj: Karpaš, R. (1996): Kniha o Liberci. Liberec, Dialog, 664 s.

Graf.1 poukazuje na tehdejší domovinu reemigrantů, údaje jsou uvedeny za celou republiku.

Na sklonku intenzivního dosídlování byl počet obyvatelstva v Liberci roven téměř 70% obyvatelstva z roku 1930 (95 623 obyvatel). Podle statistického sčítání v roce 1950 na území Liberce žilo 69 663 obyvatel.

V tab.5 jsou uvedeny nejčastější okresy s počty obyvatel, které se přistěhovali do okresu Liberec. Jedná se o okresy blízké, kde motivací pro nově příchozí byla vidina nových, snad lepších existenčních podmínek (pracovní příležitost v zaběhlém průmyslovém odvětví, opuštěné secesní vily, atd.). Zmínky o dosídlování pohraničí jsou zaznamenány ještě v roce 1959. Obce,

části obcí nebo osady, které se nepodařilo dosídlit údajně zanikly. R. Karpaš (1996) příkladem uvádí obec Řasnice a Srbská ve Frýdlantském výběžku. Ve skutečnosti se jedná o obec jednu, která je rozdělena na dvě katastrální území: Horní Řasnici a Srbskou. Úbytek obyvatelstva je zde patrný již od první světové války a podle jejich webového serveru nikdy nezanikla. Pravdou zůstává fakt, že ve zmiňované obci došlo během let k nárůstu chatařů. Skutečným příkladem zaniklé osady může být osada na Velké Jizeře, která měla okolo 40

Obr.1. Pozůstatky osady na Velké Jizeře.

Zdroj: <http://jizerky.jinak.cz/obr/velka1.jpg>

domů. Po válce byly všechny zdemolovány až na jediný, který dnes plní funkci hostince s ubytovací kapacitou.

V Liberci tíživé ovzduší ustoupilo s odzbrojením revoluční gardy, plným fungováním SNB a OSK. Přidělováním živností, obsazováním pracovních míst, směně marek za koruny, apod. Došlo ke znárodňování bank, pojišťoven a klíčového průmyslu. Začalo panovat pravé budovatelské nadšení. Nově příchozí měli obrovskou šanci pokračovat ve vytváření trvalých hodnot, které zde byly pěstovány již po staletí. Metropole severu se opět stala metropolí severu a svým rázem, kulturním či hospodářským děním brzy překročila rámec regionu.

4. TEORIE VNÍMÁNÍ MÍSTA A TEORIE HODNOT

4.1 MOTIVAČNÍ PROCHÁZKA PO LIBERCÍ

Jak vůbec vyvolat vzpomínky na historii a tradici předků? Jejich vnímání místa, které v sobě nese duchovno po staletí. Jak odhalit místo zvýšené péče, když je převážně založeno na činnosti lidí, které v něm žijí a vizuálně ho není možné pro nově příchozího nalézt. Ale jakých předků, když člověk si chce uvědomovat jejich vnímání místa a péči o něj v prostoru, kde již 60 let nežijí. Může ještě vystopovat některé z nich, ale musí přichvátnout, neboť za pár let už by mohlo být skutečně pozdě.

Pokud chceme vypátrat alespoň přibližně vnímání místa zdejší lokality, je zapotřebí se nejprve porozhlédnout v prostoru jejich vyšší koncentrace, tedy přímo v centru města, které vždy bylo centrem dění. Centrem každodenní činnosti, ale i důležitých a rozhodujících okamžiků. Centrem, kde se koncentrovalo kulturní a společenské dění. Pojdme se tedy projít po Liberci.

Pokud je člověk poprvé v Liberci, diví se tomu, proč lidé říkají, že by dnes mohlo být slunné počasí. Spílá všudy přítomné členitosti terénu, kterou je zapotřebí zdolat, když se člověk chce přesunout z jednoho místa na druhé. V tvářích lidí ho do očí praští jakýsi druh vyčerpanosti, který si postupem času už sami ani neuvědomují. Až později člověk pochopí co se za ním skrývá. Je to zpřetrhání vazeb, vlivem okolí, které jim bylo naprosto cizí a neznámé. Vzhledem k tomu, že čas pokročil, tuto vrásku podvědomě zdědili po svých rodičích. Ale je to jen pouhá domněnka, neboť v porovnání s například s Českými Budějovicemi, které byly vždy převážně české, místní obyvatelé tímto syndromem netrpí. Nedávno mi jeden kamarád potvrdil často sdělovaný údaj a to, že v „Budějčích“ by chtěl bydlet každý. Je to prosluněné místo v rovině, obklopené Prachatickou pahorkatinou s Kletí z jihozápadní strany a Hlubokou nad Vltavou, Hosínem a Rudolfovem na úbočí Lišovského prahu ze severovýchodní strany. Lidé se zde neustále usmívají, jsou vstřícní a přátelští a komu pak by se nechtělo v této krajině zůstat. V Liberci lidé působí rezervovanějším dojmem. Tedy pokud návštěvník města už přestal vnímat krásu jeho architektonických skvostů. Právě tyto architektonické unikáty jsou báječnými průvodci pro zmapování Liberce nejen v měřítku plošném, ale i časovém. Jsou schopny nám odkrýt roušku člověčenství obyvatelstva let dávno minulých i současných. Při architektonické procházce po Liberci zjistíte, že mnoho významných budov bylo vystavěno na počátku minulého století, což má

samozřejmě své logické opodstatnění. Vzhledem k tomu, že město bylo významným centrem německy mluvící pohraniční oblasti, bylo také finančně bohatší. Zdejší průmysl byl orientovaný na velmi výnosný export. V letech 1881 až 1883 z rukou vídeňské společnosti vzniklo dnešní Divadlo F. X. Šaldy, přesně v tomto období nám Národní divadlo vyhořelo a ve stejný rok dokončení jeho renovace byla dokončena stavba libereckého divadla. Mezi lety 1888 až 1893 vznikla budova nové radnice, která byla na žádost postavena oproti novogotické vídeňské v novorenesančním stylu. Údajně při sepisování žádosti tehdejší radní nad slovo renesanční dopsal „deutsch renesance“. Na interiéru si dali obzvláště záležet a pro tak honosnou budovu s ještě honosnějším posláním nechali od svých krajanů do sálu městského zastupitelstva pořídit pompézní lustr z Berlína, dřevěné sochy představující alegorii řemesel z Tyrolska, neorenesanční obklady stěn z Vídně a figurální vitráže z Mnichova. Ale pojďme dále. Naproti radnici stojí dům, v němž sídlila po dobu mnoha let knihovna, která byla přestěhována o několik desítek metrů opodál do nové budovy, stojící z části na místě bývalé židovské synagogy. Dnešní synagoga je vhodně vklíněna do budovy knihovny. Dalo by se říci, že došlo k propojení židovské svatyně, umění architekta Radima Kousala a českých a německých peněz ve „stavbě smíření“. Obklikou se dostaneme na Husovu třídu, která je de facto vilovou čtvrtí nad Harcovskou přehradou. Mnohé z těchto vil byly vystaveny na počátku minulého století v secesním stylu ku příležitosti výstavy českých Němců v roce 1906. Samotné projekty pocházejí z dílny Ernsta Schöffera a dalším významným architektem, který zde působil byl Max Kühn. Na konci vrstevnice je sídlo Krajské hygienické stanice v nedávno opravené Strossově vile. Byla postavena v roce 1927 ve funkcionalistickém stylu a řadila se mezi architektonicky významné meziválečné vily. Svým vzhledem a aerodynamickými tvary připomíná tvar letadla či zaoceánských lodí. V roce 1938 byl její majitel Franz Stross donucen k odchodu do Argentiny, kde si nechal vystavit naprosto identickou obdobu své vily z Liberce a dokonce i loď se stejnou dispozicí. Tedy alespoň náhradu svého domova si usnadnil v tomto nápadu a alespoň z části si i v neznámých končinách připadal jako doma.

To byla ve zkratce strohá, ale snad nejvýstižnější procházka architektonickými skvosty Liberce, jsou zaměřeny jako důkazy především na uvědomění si pospolitosti místa se svými stejně mluvícími krajanů tehdejší současnosti. Jedná se o unikátní směsici pro nás odlišného architektonického rázu, který najdeme ve vzdálených městech jako je Berlín, Mnichov a dokonce i Vídeň. Podobnost resp. pro Čechy odlišnost nalézáme v krajině, která je z dnešního pohledu za státní hranicí. Snad alespoň tato podobnost ulehčila vystěhovaným snáze přilnout k jejich novému domovu.

4.2 OSÍDLENÍ JIZERSKÝCH HOR

Pojďme opustit hranice města a nahlédnout do blízkého okolí, které je Liberečany hojně navštěvované. Jizerské hory se během posledních let staly turisticky předimenzovanou oblastí, především v letních a zimních měsících.

Osídlení Jizerských hor začalo Kelty, následované Germány. Poté do kraje přišli Slované. Severní část Jizerských hor osídlili Lužičtí Srbové. Jižní část pak české kmeny, které hradbu nepřekročili. Z tohoto osídlení se nám dochovali názvy jako Řasnice, Smědá, Černousy. Okolo 15. století došlo k rozvoji na březích říčky Smědé. Původní české názvy zanikají s pronikáním německy mluvícího obyvatelstva. Od dob Přemysla Otakara II., který byl proslulý mimo jiné zakládáním horních měst a s ním rozvojem německého přistěhovalství za těžbou. Docházelo tak k vzniku vesnic a osad naprosto odlišného architektonického rázu. S rozvojem sklářství došlo k intenzivnější těžbě potřebného dřeva. Pozdějším vlivem jeho nedostatku se sklářské obce a osady začínají objevovat ve stále vyšších nadmořských výškách, např. Bedřichov, Kristiánov, Nová Louka, Jizerka. Těžba dřeva měla dopad na vegetaci Jizerských hor. Z listnatých a smíšených lesů se staly smrkové monokultury, které rychleji rostly.

Na severní straně Jizerských hor, ale žádné sklárny nenalezneme, neboť je obtížněji přístupná. Ovšem i tato strana byla osídlena s rozvojem těžby nerostných surovin. Nejvýznačnější obcí těžby v oblasti je bývalé horní městečko: Nové Město pod Smrkem.

Během let došlo k zániku osídlení. Hlavními důvody byla ztráta obživy, neboť některé sklárny vyhořely a již nebyly obnoveny. Dalším důvodem byla nerentabilita skláren ve vyšších nadmořských výškách, neboť byla problematická a finančně nákladnější doprava surovin či dovozu hotových výrobků. Sklárny se tak zpět přesídlily do nižších poloh blíže k dopravním tepnám a zdrojům surovin, současně s objevením náhrady dřeva jako zdroje energie. V tomto případě nám pak zůstaly v horách osady s nezapomenutelnou atmosférou.

Osada Jizerka je poprvé zmiňována k r. 1539 jako sídlo čihařů. Později ji osídlili dřevorubci a sběrači drahých kamenů, které se nacházely v náplavech Safírového potoka. V roce 1828 zde založil továrník Riedel sklárnu, kde se vyráběly skleněné tyče, duté sklo a flakony. V r. 1866 zde firma postavila druhou moderní huť, která fungovala až do r. 1902, kdy byla pro nedostatek dřeva zastavena. Přechodně pracovala ještě v letech 1906-1907. Přestože je dnes Jizerka poněkud rekreační obcí, uchovála si historický ráz a nezapomenutelnou atmosféru dávných časů, která spolu s tajemností okolních rašelinišť zanechá v každém návštěvníkovi nerasmazatelný dojem. Své vědomosti si můžete doplnit při návštěvě Muzea Jizerských hor umístěného ve Staré škole.

[cit. 2006-01-12] <<http://www.liberec2009.com/index.php?menu=turist&sekce=0&polozka=19>>

4.3 TEORIE HODNOT

Při pátrání v krajině se tedy můžeme obrátit na teorii o vnímání místa a s ní spjatou teorii hodnot. Obě jsou schopny nám přiblížit a následně nás upozornit na různá místa v krajině, právě ta, kterých bychom si měli povšimnout. Ale začněme čistě obecně s příklady jevů či stavů, na kterých si je můžeme přiblížit.

Naukou o hodnotách a hodnocení se zabývá axiologie. Toto slovo pochází z řeckého *axiá*, což znamená hodnota nebo cennost. Ze všedního života víme, že nakupované zboží má tzv. užitnou hodnotu, tedy schopnost uspokojit naše potřeby, ať už se jedná o pečivo, láhev mléka, náplň do propisky,... a od užitné hodnoty se odvozuje směnná hodnota, která je vyjádřena v ceně zboží a je přímo závislá na nabídce a poptávce zboží.

V našem životě slovo hodnota, ale nemá pouze jen ekonomický význam. Jsou hodnoty, bez nichž by nebylo života, ať už se jedná o přírodní živly jako je voda, vzduch, vítr, ... tyto hodnoty se nedají koupit ani prodat. Stejně tak jako hodnoty v různých sférách společenského a osobního života.

Pro většinu z nás jsou nejvyššími hodnotami čest, pracovitost, poctivost, pravdomluvnost, sounáležitost, ale i pocit blahobytu, kariéra, růst ve společenském žebříčku, moc,... Různorodost v přiklání se odlišným hodnotám je determinována nejen věkem. Ratolest pláče pro svého ztraceného plyšového medvídka, byť už byl vypelichaný a neměl jedno očičko. Teenager není právě nadšený z toho, že mu maminka vyhodila jeho nejoblíbenější přezůvky na doma s argumentem, že už jsou staré a „prošmajdané“ a že dostane nové. Stejně tak i dospělí mají určitý vztah k nějaké části svého oblečení nebo kusu nábytku, kterým může být obraz, který kdysi visel u babičky v předsíni.

Když hovoříme o hodnotách, máme na mysli nejen to, co je k životu nutné, potřebné, užitečné, ale i to, čeho si vážíme, co obdivujeme, co ctíme, i to co milujeme, co je nám drahé, milé, co je blízké našemu srdci (*Kučerová, 1996*). A v tom se jako jedinci lišíme, ovšem jakožto společenská skupina se také můžeme lišit ve výběru hodnot. Od rodiny, přes dětské, pracovní kolektivy, kluby, spolky, profese až po etnické skupiny, národy, organizace se navzájem integrujeme a lišíme od ostatních především svou hodnotovou orientací, tím, co pokládáme za důležité a žádoucí v postojích, názorech.

V oblasti výchovy a vzdělávání nejde jen o přesné vymezení živelně se stávající hodnoty, ale i o to, co má být jako hodnota poznáno, uznáno a přijato. Zachování a další rozvoj kultury, která je zastávána souborem rozmanitých hodnot, je přímo spjata s výchovou

jako předáváním hodnot. Pedagogické úsilí se pak orientuje na hodnotu objektivně pojatou jako to, co stojí za to, aby se stalo předmětem chtění, např. vzdělání, kulturní dědictví, tvořivost, pochopení smyslu a významu dění a skutků, přijetí zdůvodněných norem a ideálů. V dnešní záplavě podnětů a pluralitě vlivů, civilizačních ohrožení a rizik je nejvýš naléhavé učit se hodnotit a skutečné hodnoty tvořit a chránit.

Jelikož je člověk od přírody zvědavý tvor a je obklopen nesčíslným množstvím neživých i živých objektů, pak pátrá po jejich vztahu a smyslu k jemu samému. Snaží se přijít na jejich skryté významy, vědouce, že každý z nich může být pro něj zdrojem sytosti, tepla, hojnosti, smyslového okouzlení, hojivosti, radostného vytržení a na druhé straně pak nositelem hrozby, nebezpečí, nemoci, strádání i smrti. Člověk tedy objevuje to, co podporuje životní tendence, ale i to, co je omezuje a ničí. Objevuje hodnoty kladné a záporné.

Mezi specifické znaky, jimiž se člověk výrazně odlišil od ostatního tvorstva na zemi, patří jeho svérázně aktivní, přetvářecí vztah ke skutečnosti, tvorba nových hodnot, překročení přírodní danosti, změna dosavadních způsobů uspokojování potřeb. Člověk promítá své záměry, myšlenky, city a přání do světa, dané přírodní skutečnosti kolem sebe a s větším či menším zdarem je tam uskutečňuje.

4.3.1 HODNOTOVÝ SYSTÉM

Jedná se o seskupení hodnot, které vytváří hodnotovou hierarchizaci. Seskupení těchto hodnot dosahujeme individuálním výběrovým přístupem k hodnotám. Máme tedy výběrový vztah k věcem a jevům, na jehož základě si vytváříme hodnotový vztah. Ovšem hodnotový vztah může mít relativní konzistenci, neboť tvorba a přestavba trvá delší dobu a dokonce můžeme i přestoupit k jinému hodnotovému systému.

Hodnotový systém je schopen indikovat zaměření osobnosti, neboť vyjadřuje charakterové rysy navenek, které jsou promítnutím určitého hodnotového systému. Ale vyznačuje se i dynamičností, jelikož hodnotový systém podléhá změnám v průběhu času. Mladí lidé jsou velmi kritičtí, ovšem ve stáří již jednájí moudře na základě již poznaných životních situací a již tedy vědí jak se zachovat.

4.3.2 DRUHY HODNOT

Existuje několikero rozdělení hodnot. Vybrala jsem dvoje.

FAKTICKÉ:

Lze je pozorovat jako určité preference lidí, to co si přejí a jsou poměrně snadno zjistitelné. U dětí ve škole to je ovšem problém, protože se někdy stává jejich vlastním problémem, neboť jejich skutečné potřeby se stávají pseudopotřebami, tedy děti si pouze jen myslí, že něco potřebují, ale ve skutečnosti tomu tak není. Jsou snadno pozorovatelné a korigovatelné.

NORMATIVNÍ:

Jsou dány z norem a směrnic. Hodnoty se z norem mohou stát tehdy, pokud je chceme dodržovat.

SYSTEMATICKÉ:

Jedná se o hodnocení věcí, bohužel ne jaké ve skutečnosti jsou, ale takové jaké je chceme mít.

INTRISTICKÉ:

Vztahují se ke kvalitě věci samé. Existuje tedy oboustranný vztah mezi kvalitou a určitou věcí. Dále pak jednostranný následný vztah mezi již zmíněnou věcí a jinou možnou věcí či jinou kvalitou, ale neexistuje již vztah mezi původní kvalitou a následnou jinou kvalitou či možnou věcí související s již zmíněnou určitou věcí.

Např. Morální dilema, člověk jednal v určité situaci správně, i když porušil jinou hodnotu – intristická hodnota. (např. při záchraně života, i když v zájmu porušení jiné morální hodnoty, protože život je situován na nejvyšším žebříčku hodnot a pokud člověku na někom jemu blízkém záleží a chce zabránit jeho úmrtí, tak je schopen porušit jiné morální hodnoty, které jsou v tomto případě u něj na nižším stupni žebříčku. Skutečné hodnoty jsou založeny na citech a právě přes tuto silnou emocionalitu už člověk nevidí návazné vztahy).

EXTRINSICKÉ:

Tyto hodnoty se nevztahují pouze k jedné věci, nýbrž vyplývají z vazeb kvality i k jiným věcem.

NEPOZNANÉ:

U tohoto druhu hodnot má přednost hodnotnější před méně hodnotnější. Otázkou však zůstává, co je hodnotnější.

UZNÁVANÉ, ALE NEŽÁDOUCÍ:

Jsou uznávány verbálně, ale není pro ně vyvinuto potřebné úsilí. Příklad se nabízí sám: vzdělání – mnoho lidí si je vědomo, že je potřebné, ale ve skutečnosti u něj neusilují, nechtějí.

ŽÁDOUCÍ:

Společnost je uznává a chce jich dosáhnout. Jsou nositelkami silného motivačního akcentu. Např. Rodič slibuje své ratolesti, pokud složí řidičský průkaz, tak mu koupí auto.

4.3.3 KLASIFIKACE HODNOT PODLE DIMENZÍ VNÍMÁNÍ ČLOVĚKA

1. PŘÍRODNÍ HODNOTY

- a) *Hodnoty vitální, životní*, odpovídají potřebám přírodní podmíněnosti a existence. Jsou výrazem tendence udržet a prosadit, uchovat a rozvinout život organismu, jedince i druhu. Patří sem přírodní podmínky zdraví, zdatnosti, svěžesti, tělesného blaha a uspokojení smyslů. Člověk se sice vytrhl z původní neproblematické jednoty s přírodou, nepřestal však být zároveň její součástí. A tak hodnoty vitální jsou pocíťovány nejintenzivněji. Život má pro člověka nevyjádřitelnou cenu jako základní podmínka, možnost, šance, předpoklad realizace všech hodnot.
- b) *Hodnoty sociální* vyplývají z přírodou daného vztahu člověka k druhým lidem a k sobě samému mezi nimi. Člověk má potřebu asociace, touží po družnosti, vzájemnosti, citové odezvě, chce milovat a být milován. Má zároveň potřeby egotické, tendenci uplatnit se, být uznáván, oceňován, mít úspěch. Hodnotami jsou tu žádoucí mezilidské vztahy a city.

Sociální hodnoty spolu s vitálními řadíme k lidské dimenzi přírodní. Asociační potřeby má člověk společné s ostatními živočichy, mají animální základ. Skupinový, pohlavní a rodinný život živočichů studuje etologie s výsledky i pro člověka velmi poučnými.

2. CIVILIZAČNÍ HODNOTY jsou podmínkou i výsledkem společenské organizace (od elementárních tlup, rodin, rodů a národů k státu a právnímu zřízení), komunikace (řeč, písmo, prostředky šíření informace), výroby a směny (různý stupeň a charakter techniky a ekonomie společnosti) a společenského akumulovaného poznání (kolektivní zkušenost, věda).
3. Sféru DUCHOVNÍCH HODNOT, která se ve společnosti objektivuje jako kultura v užším smyslu a subjektivuje jako lidská osobnost a její niterné bohatství, utváří potřeba hledat podstatu a smysl, zdůvodněný řád autentického lidského života, pravdu, dobro, krásu, svobodnou a uvědomělou lidskost.

Duchovní hodnoty se tvoří v takových okruzích, jako je sebeřízení (morálka a mravnost), sebevýraz (formování podle zákonů krásy, umění) a sebereflexe (světový a životní názor, náboženství, filosofie). Patří sem tvůrčí sebeuvědomění a sebevyjádření, úsilí postihnout smysl věcí, plnost života, významy pravdivostní, etické a estetické, tvořivá práce, intelektuální rozvoj, citové bohatství, vzdělanost, tvorba. Odpovídají potřebě integrace, vnitřní jednoty sebe a druhých, sebe a přírody, sebe a světa, jednoty rozmanitých a různorodých tendencí lidského života, potřebě uvědomělého řádu života vůbec.

4.3.4 EUROREGION NISA

Ve společenství všeobecný souhlas mezi lidmi si zaslouží všelidské hodnoty humanismu, demokracie, nezadatelných práv a svobod. Hodnoty, které neprotiřečí humanismu, tolerujeme, i když je nesdílíme.

Na principu vzájemné tolerance se zakládá interkulturní výchova, která respektuje zvláštnosti hodnot různých etnických a společenských skupin, obdobné hodnoty sdružuje a odlišné hodnoty paralelizuje. Důraz se klade na hodnoty společné, které umožňují integrovat vyšší a širší společenské celky. Odlišnosti nejsou důvodem k odcizení a konfrontaci, ale k obohacení a ozvláštnění. Vize integrované Evropy se spojuje s hodnotovou tolerancí a pestrostí, s ochranou kulturní a národní identity i malých etnických skupin (*Kučerová, 1996*).

4.4 TEORIE VNÍMÁNÍ MÍSTA

Při výuce geografie je vyučujícím připomínáno dětmi, že právě v části tohoto území nežili jen Češi a v části území oddělené od té druhé státní hranicí nežili pouze Němci, nýbrž obyvatelstvo bylo promíseno z různých důvodů (např. ze stěhování za lepšími pracovními příležitostmi,...). Připomínky pokračují dále, vždyť toto území nebylo vždy jen české. Donutili je vystěhovat se, hledat nový domov, museli se adaptovat na jiné prostředí. Jak pak máme vnímat a chápat naše místní území, které je v rámci dvou států regionální. A právě takového a jim podobné otázky přesahují rámec výuky zeměpisu.

Charakteristika místa může být odlišná v důsledném porovnání různých geografů. Někteří z nich rozlišují u charakteristiky místa několik složek, jako i britský geograf Agnew, který charakterizuje místo jako část geografického prostoru obsazeného osobou nebo věcí a rozlišuje tři hlavní složky místa:

- a) uspořádání, ve kterém jsou konstituovány sociální vztahy (formální nebo institucionální)
- b) umístění, tedy geografické území zahrnující uspořádání sociálních interakcí, které jsou určeny sociálními a ekonomickými procesy. Ty fungují v širším měřítku.
- c) vnímání místa, tedy místní struktura vědomí či citění

[cit. 2006-03-03] <<http://www.blisty.cz/art/14798.html>>

A právě poslední bod je zmiňován u většiny z nich.

4.4.1 VNÍMÁNÍ MÍSTA

Nejvýstižněji mi přijde chápání, resp. vnímání místa podle amerického geografa čínského původu Yi-Fu Tuana. Pojem místo charakterizuje dvěma kombinacemi: vnímáním místa v rámci společnosti a vnímání identity v prostorovém umístění. Korespondují s nimi významné symboly určitých míst. Velmi důležitá je identifikace jedince s daným místem a vyznávání jeho symbolů. Obecně místo je nezávislé na úhlu pohledu jeho pozorovatele, je tedy stabilní. Je důležité, že místa jsou výsledkem „místní péče“. Vytváří je člověk, který na daném místě žije. Vše závisí na „síle“ daného místa. Ta vychází z emocionálního „investování“, tedy z toho, co lidé ze svých citů vkládají do těchto míst. Jsou nazývány místy zvýšené péče, určena místním, ne cizincům, neboť Ti si jich ani nepovšimnou. Patří mezi těžko identifikovatelná v prostředí, ať už svojí strukturou nebo vzhledem. Jedná se o domov nebo místní hospůdku. Dalším typem míst jsou veřejné symboly, které jsou schopny upoutat náš zrak, nesoucí obecnou důležitost, která jde napříč staletími. Mezi ně se řadí pomníky, státní budovy, veřejná prostranství apod.

4.4.2 DUCH A ZVLÁŠTNOST MÍSTA

Samozřejmě s pojmem vnímání místa, resp. jeho významem jsou spojeny dva další pojmy, jímž jsou duch a zvláštnost místa. Duch je cosi nenahmatatelného, nehmotného. Může to být cokoliv jako je barva lesů zalitých slunečními paprsky, vůně chodníků právě zkrápěných deštěm,... cokoliv, co v člověku zanechá originální vzpomínku či dojem, kterou bude mít pevně spjatou s tímto místem. Dále pak zvláštnost místa, která značí originalitu, jedinečnost, která se vytváří interakcí mezi člověkem a přírodou. Zvláštnosti mají dva aspekty: vzbuzují úctu a citový vztah. Příkladem úcty je netřeba se zabývat, na základě sociálně vytvořených hodnot ji má každý v sobě „zakódovanou“. Příklad citového vztahu je již složitější. Může být totiž vytvořen k místu, které jednak vzbuzuje úctu, je čímsi jedinečné, zvláštní, jako například Ayer's Rock, ke kterému mají domorodci vytvořený citový vztah. Ale pro takovýto příklad nemusíme jezdit stovky či tisíce kilometrů, neboť nabytí dojmu zvláštnosti či jedinečnosti v nás může vyvolat i věc každodenní potřeby, každodenního setkávání, ke které si posléze sami vytvoříme citový vztah, například termoska na kávu, která nám zpříjemňuje každodenní hodinovou cestu do práce. Její jedinečnost můžeme odhalit v nejzazším případě, kdy ji někde zapomeneme. Poté budeme postrádat její charakteristickou vůni, užitečný tvar a nerozbitnost a hlavně přínosné zahřátí i zpříjemnění cesty.

4.4.3 SMYSLOVÉ VNÍMÁNÍ MÍSTA

Místo tedy můžeme vnímat nejen vizuálně, ale všemi smysly, pomocí doteku, při vnímání tvaru, pomocí sluchu, při šelestění listů ve větru, pomocí čichu, při uvolňování

vonných pryskyřic ze stromů. Při vnímání místa tedy zapojujeme i naše smyslové vnímání. Zaměříme se příkladně na čichové vnímání. Již od sedmého století se traduje jako citát od proroka Mohameda, že: "Jsou tři nejkrásnější věci na světě, ale první z nich je vůně" (Nevrlý, 1992). Zdeněk Nevrlý ji dokázal zdatně využít jako motto pro kapitulu o hře na vonnou paměť. Popisuje v ní, že každý člověk má živočišně zakódovaný cit pro smyslové vnímání čichem. Jedinec si pamatuje určité situace jen čistě konstruktivně v pár vzpomínkách, ale pokud narazí na identickou vůni či zápach, která sdílela tehdy daný okamžik. Náhle v mysli krystalizují i další detaily, drobné úlomky dalších vzpomínek, které situaci dokáží bravurně dokreslit. Přičemž si člověk myslel, že to už dávno zapomněl a diví se, jak si mohl vybavit i azurovou barvu nebe, boty mokré ranní rosou, roztržené tričko,... téměř cokoliv, co ho v ten okamžik obklopovalo. Příkladnou situaci identifikoval na krabici dvou mrtvých žířal, které si chtěl klučina uschovat. Kdyby krabici otevřel a přičichl si k ní, vybaví se mu vše, jako kdyby se situace odehrála včera, ne-li kdyby byl přímo vržen v čase nazpět na místo události.

Při dalším pátrání člověk objeví spjatost čichového vnímání nejen spojenou s místem či vzpomínáním na událost. Podle svého čichu si někteří vědomě, ostatní rozhodně podvědomě, volí partnera. Vůně každého z nás je dána mimo jiné genetickou zdravostí našeho genotypu. Na základě zachování zdravého rodu, volíme „vonícího“ partnera před méně „vonícím“. V časopise National Geographic (2006, str.37) se píše: „*Vzala jsem si ho, protože dobře voní.*“ *Ne. Říkáme: „Vzala jsem si ho, protože je inteligentní a vtipný. Vzala jsem si ji, protože je krásná a soucitná.*“ Skutečně nás smyslové vnímání provází nepodstatnými, ale i stěžejními okamžiky našeho života, našeho vnímání světa. „*Přivoň proto na cestách ke všemu, bratříčku, prožiješ lepší život!*“ (Nevrlý, 1992).

„Slabost“ pro dané místo si uvědomíme až v okamžiku, kdy jsme od něj odpoutáni, kdy na místo pohlížíme z „vnějšku“. Výstižným příkladem může být i etapa života, kdy se člověk rozhodne studovat ve vzdáleném městě. K dané lokalitě si dříve či později vytvoří citový vztah, který může o letním volnu hraničit až se steskem po domově. Nejednou se přihodilo, že moji spolu-studenti se doma spletli a na otázku rodičů: „Kdy pojedou zpátky do školy“, odpověděli: „Domů pojedou v neděli“.

4.5 PŘEDURČENÍ OBOU TEORIÍ

Děti a nejen ony samy chtějí pochopit souvislosti mezi významnými i zdánlivě nepodstatnými znaky a symboly v určitém místě (prostoru) a tím pádem i lépe porozumět „životu“ na daném místě. Porozumět postojům, hodnotám, preferencím lidí na daném místě, porozumět zpětně sám sobě, své komunitě. Vytvářet si vlastní vztah k místům a formulovat

osobní soudy typu: ne/líbí se mi tam, ne/chtěl bych se tam vrátit..., rozumět druhým komunitám a identifikovat se jako součást otevřené společnosti, která je více kosmopolitní.

Porozumět této problematice možná přispěje k tomu, že Češi budou více rozumět cizincům. Budou více tolerantní k jejich způsobu žití. Jiný příklad – obyvatelé v bývalých Sudetech budou více rozumět tomu, proč němečtí vysídlenci se angažují při opravách kostelů či hřbitovů, mluví o významných svátcích, kdy se sešla celá komunita apod. Myslím si, že po tomto poznání budou lidé třeba i jinak vnímat diskuse o česko-německém soužití.

Věřím tomu, že Euroregion Nisa vede k nabytí významu hodnoty územního celku, který stejně tak jako pro různé národy blízký vlastní stát a s ním spojené symboly jako je vlajka či hymna, tak i on jednou ponese silnější emoční náboj. Tato síla emocionality ovšem závisí na lidech, kteří v něm žijí, kteří ho budou honosit, hýčkat, nechat rozkvétat, spravovat a nenechají ho upadnout. Tedy vše má původ v tom, kde člověk žije a s čím se ztotožňuje.

4.5.1 MOTIVACE

Pokud bychom se měli vrátit zpět k dětem, u kterých je velmi důležité již v útlém věku vystavovat společensky přijatelný hodnotový žebříček, můžeme začít „obyčejnou“ pohádkou. Ta je pro ně nejbližším zdrojem ztotožnění, na kterých se učí rozeznávat dobro od zla a rády se identifikují s pozitivním hrdinou. Touto „pohádkou“ je povídka L' Homme qui plantait des arbres (Muž, který sázel stromy) napsaná v roce 1980 Jeanem Gionem. O sedm let později se na filmovém plátně představila její animovaná podoba a do našeho jazyka byla přeložena až v roce 1997. Je známa též z Oxfordských učebnic anglického jazyka jako stručná, ale výstižná dvoustránková verze.

Příběh vypráví o muži, který žil kdysi ve vesnici, kde mu zemřela žena i dítě. Odešel do samoty pouště a každý den vycházel sázet do opuštěné půdy stromy. Každý den vybral sto žaludů a šel daleko od svého domu a každý den se zase vracel. Přestože ze sta žaludů vyrostlo jen deset stromků, stále pokračoval dál ve své práci, pro jedny nesmyslné. Pro něj to však byla činnost, která mu dávala smysl života. Jeho práce přinesla po několika letech své plody. V tehdejší pustině vyrostl les o rozloze 33 hektarů a pod jeho péčí se dále rozrůstal. Nevědomky dokázal přilákat do dříve nehostinné krajiny zpět nové obyvatelstvo, které v nižších polohách přetvořilo zchátralou obec Vergons na místo, kde by chtěl žít každý. Přestože bylo těsně po válce a život nestačil zcela rozkvést, tak se celá krajina rozzářila zdravím a blahobytem a s ní i její obyvatelé. Cituji překlad českého znění producentského Centra převzatých pořadů ČST Praha: „Když uvážím, že jeden člověk, jediné tělo a jediný duch, stačili přeměnit poušť, pak přece jen věřím, že osud člověka může být nádherný. A

když pomyslím, kolik vášnivé odhodlanosti a neúnavné šlechtnosti přitom projevil, skláním se v obdivu před tím stejným nevzdělaným sedlákem, který vykonal dílo hodné Boha.“ Děti určitě objeví krásu a nesmrtelnost této povídky a pokud si ji dokážou transformovat do svého běžného světa, dokážou poznávat obyčejné lidi. A pak objeví i svůj vlastní zakořeněný cit pro ono jmenované ztotožnění se s místem, s jeho vnímáním a pokud se budou i nadále chtět vyvíjet, budou schopni si je plně uvědomovat, popisovat a pečovat o něj.

4.5.2 GENERAČNÍ PROBLÉM

Ve zdejších kraji nastal generační problém. Po 2. sv. válce dostěhované obyvatelstvo namísto vysídleného nemělo ke svému novému bydlišti žádný vztah. Byly zde zpřetrhané vazby mezi krajinou a člověkem, které se znovu zpevňovaly za pomoci původních i současných obyvatel. Dnešní potomci, kteří se zde narodili, již mají ke krajině kladný vztah. Již jim není cizí a chtějí objevovat krásy své domoviny. Ať už na základě přirozené zvědavosti či motivujících aspektů z běžného života, kterým může být i výše uvedená povídka. Činnosti jako je objevování, hledání a poznávání krajiny, obohacují nejen ducha člověka, ale umožní nám i zapomenout na každodenní strasti života. Rozvojem např. naučných stezek jsou nejen místní obyvatelé lákáni za přírodou. Je tedy žádoucím faktorem je umisťovat do problematických lokalit např. s vysokou nezaměstnaností, jako je Nové Město pod Smrkem. Zde dosahuje nezaměstnanost 17,4% (údaj za únor 2006). Místní historicko-přírodovědná naučná stezka je rozdělena do tří okruhů a pěší si tak mohou sami zvolit pro ně nejvhodnější trasu. Informuje o původních řemeslech oblasti, kterou byla těžba cínové a železné rudy v okolí Měděnce. Ostatně celá oblast Frýdlantska dosahuje nejvyšší nezaměstnanosti v rámci Libereckého okresu: Černousy 32,7%, Horní Řasnice 29,2% (údaje za únor 2006).

5. NAUČNÁ STEZKA

5.1 CHARAKTERISTIKA

Naučná stezka je značenou cestou, vedoucí krajinou, informující její návštěvníky o svých jedinečnostech. Může dosahovat rozličné délky a počtu informačních tabulí s velmi odlišnou tematikou vztahující se k oblasti. Vznikají tak naučné stezky s jedním či několika tématy. Jsou vyhledávané nejen pro vzdělávání žáků a studentů v rámci školní výuky, ale i pro částečně vzdělanou širokou veřejnost. Monotématicky tvořenou je stezka Lesy Jizerských hor, která je 12 km dlouhá s 11 zastaveními. Vede z Ferdinandova do Bedřichova přes Hřebíněk a Novou Louku. Je postavena pro pěší, ale zohledňuje i narůstající cykloturistiku. Tématicky nás provede historií Jizerskohorský lesů, jejich vývojem, proměnami, škodlivými i „zdravotními“ činiteli lesa. Několikým tématem se zabývá Viničná cesta, která je v délce 8 km a vede s menšími odchylkami v terénu po vrstevnici z Ferdinandova do Oldřichovského sedla. Její zastavení nás informují o Jizersko-horských bučinách, geomorfologických útvarech (plotny) a horolezectví, bunkrech, ale i v rámci republiky ojedinělých pomníčkách hor. Na naučných stezkách se tak setkáváme s tématy přírodovědnými (botanika, zoologie, geologie, mineralogie, hydrologie,...), hospodářskými (zemědělství, lesnictví, rybníkářství, hornictví,...), ekologickými (ochrana a problémy ŽP), historickými a kulturními (archeologie, etnologie,...). Se všemi uvedenými se v krajině můžeme setkat nebo s jejich pozůstatky či upozorněním na jejich tehdejší přítomnost. V Pardubické kraji existuje naučná stezka určená pro žáky ZŠ, která je zaštitěná smyslovým vnímáním jako je čich, hmat, sluch. Žáci si přímo v přírodním prostředí zkouší a učí vnímat všemi smysly. Např. hmat: je zde úkol, kdy si žáci mají sundat obuv a bosou nohou přejít se zavřenými očima po povrchu a určit o jaký druh povrchu se jednalo (písek, kameny, kůra stromů,...). Obdobný úsek nalezneme i v areálu SOU Lesní v Hejnicích, kde mají vytvořenou naučnou stezku především pro děti předškolního věku a první stupeň ZŠ.

5.2 DETERMINANTY

Při plánování naučné stezky se musíme zamyslet hned nad několika důležitými determinanty. Pro koho je stezka určena? Jak věkově staří budou její návštěvníci. Jestli se bude jednat o předškolní, žáky základních škol, studenty středních škol nebo širokou veřejnost. S tímto faktorem musíme zohlednit odbornost jazyka, kterou budou psány informace na jednotlivých zastaveních. Předtím než bude kdokoliv cestu absolvovat se zamyslí nad její časovou náročností a svou fyzickou disponibilitou. Jestli je terén vhodný pro pěší, vozíčkáře, cykloturisty. A jak je vůbec dostupná z okolí? Jestli je její výchozí a cílový

bod v blízkosti autobusové, železniční zastávky, obce nebo parkoviště. Tenhle problém je klíčový především pro pěší, cyklistům už tolik obtížný nepřipadá. Dalším faktorem je přístupnost stezky v průběhu celého roku. Jedná se především o městské. Mimoměstské jsou bez potíží průchodné pouze v měsících bez sněhové pokrývky. Zamyslet se nad přínosem naučné stezky. Jestli je schopna atraktivnit lokalitu. Bude přínosem pro turistický ruch a s ním spjaté ekonomické povzbuzení? Především nám jde o osvětu veřejnosti a upevnění vztahů ke krajině vnitřní i vnější. Vnímání přírody samotné a od ní následuje snazší zájem o její ochranu. Zamyslet se nad podstatou celé naučné stezky. Tedy jaký bude její obsah? Bude zaměřena monotématicky nebo polytématicky? Samozřejmě, že musíme mít stanovené přirozené reprezentativní místa zastavení. A snad poslední z důležitých faktorů: kde bude stezka vytyčena. Bude se jednat o lokalitu či místo, kde jednotlivá zastavení budou pravidelně snadno udržována (areál školy, město – popisky, cedulky pojmenování jednotlivých rostlin, tématicky zaměřené prostředí pro aktivitu – především dřevěné konstrukce) nebo ve vzdálenějším přírodním prostředí, kde je četnost údržby trasy náročnější. Z těchto otázek jsem sestavila „desatero“ pro vytyčování nových naučných stezek.

5.2.1 10 + 1 OTÁZKA PRO PLÁNOVÁNÍ NAUČNÉ STEZKY

1. PRO KOHO JE STEZKA URČENA?

(odbornost přizpůsobit věku – MŠ, ZŠ, SŠ, široká veřejnost)

2. JAKÝ BUDE JEJÍ OBSAH?

(polytématická či monotématická)

3. KUDY POVEDE?

(členitost profilu trasy)

4. JAKÝ BUDE VÝBĚR REPREZENTATIVNÍCH PŘÍRODNÍCH, KULTURNÍCH ÚKAZŮ?

(jejich vzdálenost od stezky)

5. KDE UMÍSTIT JEDNOTLIVÁ ZASTAVENÍ?

(vzdálenost mezi jednotlivými)

6. JAKÁ BUDE FYZICKÁ NÁROČNOST?

(pěší, vozíčkáři, cyklisté)

7. JAKÁ BUDE ČASOVÁ NÁROČNOST?

(několikahodinová, celodenní)

8. JAKÁ BUDE DOSTUPNOST Z OKOLÍ?

(výchozí a cílový bod v blízkosti zastávek autobusu, železnice, MHD, parkoviště)

9. PŘÍSTUP STEZKY PO CELÝ ROK?

(stezka ve městě nebo mimo město – sněhová pokrývka)

10. BUDEME MOCI UDRŽOVAT STEZKU

(v přírodě za městem, ve městě, v areálu školy)

11. A JAKÝ BUDE JEJÍ PŘÍNOS?

(osvěta veřejnosti, zatraktivnění lokality, turistický ruch,...)

5.2.2 ROZDÍLY V PLÁNOVÁNÍ NAUČNÉ STEZKY VZHLEDEM K PROSTŘEDÍ

Desatero pro plánování naučných stezek bylo pojato obecně. Těmito 11 otázkami je skutečně nutné se zabývat a vzhledem ke zvolenému prostředí, kde má být budoucí stezka vytyčena, můžeme k některým již jen přihlídnout (viz Tab.6). Existují tři základní prostředí. Jedná se o obec, intravilán obce a přírodní prostředí.

Tab.6. Rozdíly v plánování naučných stezek determinovaných prostředím podle 10 + 1 otázka pro plánování naučných stezek.

	ve městě	za městem	v přírodě
1	ANO	ANO	ANO
2	ANO	ANO	ANO
3	ANO ^{a)}	ANO	ANO ^{a)}
4	ANO	ANO ^{b)}	ANO ^{b)}
5 ^{c)}	ANO	ANO	ANO
6	ANO	ANO	ANO
7	ANO	ANO	ANO
8	NE	ANO	ANO ^{d)}
9 ^{e)}	NE	ANO	ANO
10 ^{f)}	ANO	ANO	NE
11	ANO	ANO	ANO

Zdroj: autorka

pozn.:

- a) 3. bod velmi důležitý především z toho důvodu, jestli bude stezka určena i pro vozíčkáře. Důsledně se zamyslet nad zbytečnou členitostí reliéfu na trase. Jestli vést trasu snazší po vrstevnicích či trasách na ně kolmých. Platí především pro stezky v přírodě! Ve městě si uvědomit, kde vedou schody či je jiná bariéra pro vozíčkáře i pro cyklisty
- b) vzdálenost reprezentativního či konkrétního místa je ve městě téměř bezproblémová. Při vytyčování naučných zastavení v terénu je tento bod obtížnější, někdy i nemožný.
- c) zásadně na přehledných místech: ne za horizontem, v ostrých zatáčkách apod.

- d) pro stezku v přírodě: pokud se jedná o čistě cyklistickou stezku, není zapotřebí se nad tímto bodem zamýšlet
- e) rozdíl kvůli sněhové pokrývce
- f) ve městě je možné vytyčit stezku v areálu školy, kde je údržba jejích částí nebo celková snazší než údržba stezky v přírodě

5.3 PŘÍRODNÍ PODMÍNKY NA LIBERECKU

Liberecký kraj svou rozlohou patří mezi nejmenší v ČR. Na ploše 3 163 km² disponuje přírodním prostředím, které je zastoupené vysokohorskými polohami nad hranicí lesa, horskou oblastí, vrchovinami, společenstvy luk, stojatými vodami, mokřady i horskými rašeliništi. Více než 30% území je chráněno a lesnatost dosahuje 44%. Je zde dochované společenstvo bukových porostů (Jizerskohorské bučiny), náhorní plošiny s jehličnatými dřevinami poškozenými větrnými i hmyzími kalamitami, poškozenými emisemi a cíleně zasazenými, rostoucími.

Právě velká rozmanitost přírodních podmínek kraje vyžaduje i rozdílný přístup k hospodaření a ochraně přírody v jeho jednotlivých částech. Území Libereckého kraje tak slouží jako „velká přírodní učebna“, ve které se na četných příkladech mohou ukázat jak negativní, tak pozitivní důsledky lidské činnosti. Jsou to přímo ideální podmínky pro ekologickou výchovu, vzdělávání a osvětu. Snahou Libereckého kraje je podávat pravdivé informace o stavu životního prostředí v regionu, přiblížit veřejnosti aktuální problémy životního prostředí a nejcennější přírodní partie kraje tak, aby se zvýšil zájem obyvatel i návštěvníků o přírodu a její ochranu.

[cit. 2006-03-16]

<[http://www.env.cz/___C1256D3D006B1934.nsf/\\$pid/MZPKHFE1ALYO/\\$FILE/07_Liberec_web.pdf](http://www.env.cz/___C1256D3D006B1934.nsf/$pid/MZPKHFE1ALYO/$FILE/07_Liberec_web.pdf)>

Území celého kraje je protkáno množstvím nejrůznějších nejen národních přírodních památek i rezervací, městských a venkovských zón a rezervací. S nimi souvisí i hustá síť značených turistických cest a naučných stezek. Pro srovnání v celém Libereckém kraji je 329 km silnic I. třídy a na ploše Jizerských hor, která je desetinová, je zhruba 320 km cest. Některé jsou asfaltové, panelové, perkové, ale i s přírodním povrchem. Jejich charakter závisí na podloží, lokalitě a účelu, ke kterému byly vystavěny.

6. KRAJINA

Různorodost dětských her, především uskutečňovaných venkovskými dětmi, jsou determinovány jejich místem. Existuje jich nesčetné množství. Jsou originální ode vsi ke vsi, byť mají vlivem obdobného místa podobný nádech a i když hru si děti budou hrát na stejném místě, nikdy vám neřeknou, že její průběh byl stejný. Ano, pokaždé je neopakovatelný vlivem mnoha podnětů. Tato místa dětských her nejsou pro dospělého člověka na první ani další pohled patrná a nejsou pro trávení volného času dětí mnohdy ani určená. Odlišné hry se realizují na dvoře, na zahradě, na hranici dřeva, za humny, za zdi kostela nebo v opuštěné škole, faře, ale také ve využívané stodole, seníku bývalého JZD či silážní jámě, blízkém lese nebo u rybníka, potoka. Každá z nich má jiný nádech, odlišné pojetí, jen jedno mají společné: jsou zasazeny do stejné krajiny.

Podle čl. 114/1992 sb. o ochraně přírody a krajiny je krajinou část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, která je tvořena souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky.

[cit. 12-03-06] <<http://www.env.cz/www/zakon.nsf/0/58170589e7dc0591c125654b004e91c1?OpenDocument>>

Krajina tedy není tvořena jen jedním lesem. Les sám o sobě tedy nemůže být krajinou. Musí zde existovat právě funkční propojenost, kterou v převažující kulturní krajině vytvářejí silnice. Z teze J. Sádla je krajinou to, kvůli čemu lezeme na rozhlednu. Příroda už ovšem může být lesem samotným nebo jeho částí. Přičemž vnímané místo v krajině může nabývat velikosti již zmiňovaného lesa, ale i jediného stromu při cestě.

Dříve existovala čistě přírodní krajina s minimálním procentem krajiny kulturní. Tento typ nalezneme již jen v lese či přírodní rezervaci. V dnešní době převažuje krajina kulturní, kde je přírodní krajina zastoupena minimálně. S kulturní krajinou se setkáme všude okolo nás. Začala se vytvářet již od neolitu a samozřejmě i ona prošla svým vývojem. Rozdělujeme ji na dva typy: tradiční kulturní krajinu a moderní průmyslovou. Přičemž tradiční kulturní krajina je transformována přechodem k moderní průmyslové. V její ryzí podobě se s ní nesetkáme.

6.1 KULTURNÍ KRAJINA

Tradiční vesnická kulturní krajina je vytvářena vesnicemi, loukami, poli a lesy. Tedy v blízké vzdálenosti od sebe se střídají tři hlavní biotopy na základě jejich funkčnosti a využitelnosti nejen pro člověka. V mírně zvlněném reliéfu naší vlasti se podle J. Sádla a D.

Storcha jedná především o a) vlhké nivy potoků s podmáčením a občasnými povodněmi, b) vyšší terasy a více či méně ploché části reliéfu, zajímaví většinu této krajiny, c) nejvyšší místa v krajině a extrémní většinou sušší biotopy a nebo naopak prameniště potoků. Vesnice se rozkládají na sušším biotopu, jsou zakládány v blízkosti niv, při zdroji vody. Nejvhodnější jsou v jejich blízkosti sušší biotopy, které jsou obdělávány. Nejvzdálenějším biotopem jsou pak lesy, kterými prochází hranice sídelního areálu vesnice. Tímto systémem dochází k vytváření mozaiky kulturní krajiny.

Obr.2. Mozaiková kulturní krajina.

Zdroj: Sádlo, J., Storch, D. (2000): Biologie krajiny. Vesmír, Praha, 1997.

6.2 MODERNÍ PRŮMYSLOVÁ KRAJINA

Druhým typem je moderní průmyslová krajina, která je charakteristická městy, vesnicemi duchem městskými, průmyslovými areály, těžebními lokalitami, ale i skládkami a rozsáhlými polními plochami. Tento typ krajiny se nejen u nás, ale i v celém světě intenzivně rozšířil s mechanizací zemědělství především mezi 60. až 80. léty 20. století. Došlo k výraznému poklesu počtu obyvatel zaměstnaných v I. sektoru, kteří přešli do vyšších sektorů, zejména průmyslu a služeb. Dochází tak k vylidnění vesnic a migraci obyvatelstva do měst, průmyslových zón. Dopadem na tradiční kulturní krajinu byla její pozvolná transformace v krajinu moderního typu. Počty obyvatel, které se dříve intenzivně, přímo fyzicky podílely na jejím manuálním udržování, byly nahrazeny stroji, ovšem intenzity přetváření a péče nebylo. Obyvatelstvo je tedy převážně koncentrováno do sídel a podél spojujících silnic (např. Děčín a Ústí nad Labem). Oproti tomu venkovská krajina je téměř bezlidná a s ní poklesla i její dostupnost. Po dálnici jedou stovky aut, ale lidé jsou od krajiny izolováni a těsně vedle je již krajina člověkem zcela opuštěná a dávno bez pěšin (Sádlo, 2000). Snad nejvýstižnější vymezením rozdílu mezi silnicí a cestou je napsáno v knize Nesmrtelnost od Milana Kundery.

6.2.1 SILNICE VS. CESTA

Cesta: je pruhem země, po kterém se chodí pěšky. Silnice se liší od cesty nejenom tím, že se po ní jezdí autem, ale že je jen čarou, která spojuje jeden bod s druhým. Silnice nemá smysl v sobě samé; smysl mají jen dva body, které spojuje. Cesta je chvála prostoru. Každý úsek cesty má smysl sám v sobě a zve nás k zastavení. Silnice je vítězným

znehodnocením prostoru, který její zásluhou není dnes než pouhou překážkou lidského pohybu a ztrátou času.

Předtím než se cesty ztratily z krajiny, ztratily se z lidské duše: člověk přestal toužit jít, jít po vlastních nohách a radovat se z toho. Ani svůj život už neviděl jako cestu, nýbrž jako silnici: jako čáru, která vede od bodu k bodu, z hodnosti kapitána k hodnosti generála, z funkce manželky do funkce vdovy. Čas života se mu stal pouhou překážkou, kterou je třeba zvládat čím dál většími rychlostmi.

Cesta a silnice, to jsou též dvě různá pojetí krásy. Když Paul řekne, že tam a tam je krásná krajina, znamená to: když tam zastavíš auto, uvidíš krásný zámek ze sedmnáctého století a u něho park; nebo: je tam jezero, na jehož lesklé hladině, která se táhne do dálky, plují labutě.

Ve světě silnic krásná krajina znamená: ostrov krásy spojený dlouhou čarou s jinými ostrovy krásy.

Ve světě cest je krása nepřetržitá a stále proměnlivá; na každém kroku nám říká: „Zastav se!“

In: Kundera, M. (1993): Nesmrtelnost. Atlantis, Brno, s. 220.

6.2.2 STEZKY

Tento stav je současný, ale podívejme se do historie. Nikomu určitě nepřijdou cizí pojmenování: Jantarová stezka, Vitorazská, Pasovská, Řezenská, Žitavská či Nisko- Jizerská. Nejen těmito stezkami bylo dříve protkáno celé území Čech, Moravy a Slezska. Byly vystaveny v různých dobách, ale především ke stejnému účelu: uskutečňování mezilidských kontaktů. Ať už se jednalo o přenos informací, zkušeností, tak i obchodních styků a s nimi spjatý převoz zboží a jeho výměna. Podél těchto cest začala vznikat sídliště, docházelo k utváření měst a vazeb mezi nimi. Trasy stezek se měnily s vývojem a příznivějších, lákavějších skutečností. Jejich dokladem nám jsou jak samotná města, lokality trhů, tak různé přírodní jevy (zlomy zemské kůry, zdroje vod,...) či nálezy keltských mincí, různá znamení při cestách či křižovatkách (kříže, monolity, kaple,...), brody. Převážná část tras stezek se dochovala nebo byla upravena a je plně využívána za svým účelem i dnes. Úprava cesty byla determinována jejich atraktivitou, nejen obchodní, ekonomickou stabilitou, členitostí reliéfu a především bezpečností. Jen přestaly být cestami a změnily se v silnice a železniční koridory, které člověka odtrhují od přírody vlivem své rychlosti v přepravě.

6.2.3 POSVÁTNOST MÍST

Naše století není stoletím náboženství, ale stoletím neochvějné víry, kterou nespojuje organizace nebo instituce, ale naše vnitřní přesvědčení, které je upevňováno

vnějšími podněty. Přijdou nám natolik fascinující, jedinečné a neopakovatelné a proto si jich natolik vážíme, kritizujeme je pozitivně i záporně, upřesňujeme je, zobecňujeme podle našeho či převzatého vnímání. Upevňujeme si tím pouto ke krajině, ve které se pohybujeme, k přírodě, ve které chodíme a k místům, u kterých se s úctou či potěšením zastavujeme.

7. NAVRŽENÉ TRASY NAUČNÝCH STEZEK

Naučné stezky jsou determinovány prostředím, ve kterém se nacházejí (viz Článek 5.2 a jeho Paragrafy (5.2.1 a 5.2.2)). Jedná se o naučnou stezku městem a naučnou stezku přírodou. Pro naučnou stezku intravilánem obce jsem zvolila obec Bílý Potok.

7.1 NAUČNÁ STEZKA MĚSTEM

7.1.1 POPIS TRASY

Naučná stezka městem je vedena centrem Liberce a jeho zajímavým okolím. Je koncipována architektonicky, tedy jedním z nejvhodnějších motivačních témat pro pochopení odlišnosti a přesto kouzla tehdejšího Liberce. Trasa vede od liberecké radnice přes Divadlo F. X. Šaldy, kavárnu Pošta, novou budovu Krajské vědecké knihovny a modlitebnu. Dále pokračuje ulicí Voroněžskou na 5. Května. Na jejím konci, křižovatce s ulicí Vítěznou a Masarykova, jsou dvě zastavení. Jedním je Severočeské muzeum a oproti němu ležící Městské lázně. Následuje výstup Vítěznou ulicí, která byla postavena se záměrem promenádní ulici. Fakt dokazují lemující stromy po obou chodnících. Zhruba po dvou třetinách ulice stezka zatáčí vpravo do Baarovy ulice, ze které odbočuje vlevo. Dál pokračuje z Baarovy ulice do Fučíkovy. Na křižovatce Fučíkovy a Husovy ulice stojí Herzigova vila, podle projektu Ernsta Schöffera. Jedna z prvních vil z vilové čtvrti nad Harcovskou přehradou. Stezka pokračuje ulicí Fučíkovou vilami různého stáří až do ulice Chelčického. V místě pod univerzitní budovou F je výhled na Strossovu vilu. Pokračuje se směrem dolů ze svahu k přehradě. Architektonická stezka pokračuje dále okolo přehrady, okolo hráze až na Jabloneckou ulici, kde je zastavení – Liebiegův zámek. Jabloneckou ulicí do Guttenbergovy, kde je Liberecký zámek. Přes křižovatku do ulice Felberovy, kde je budova České Spořitelny. Odtud na Náměstí Dr. Edvarda Beneše, čímž se uzavře okruh cesty. Mapa naučné stezky městem je v příloze P2. Jsou zde zelenou barvou vyznačeny zkratky cesty pro vozičkáře či cyklisty a zkratka platí i pro zimní období. Zeleně označené zastavení je výhled na Strossovu vilu, o který se zkrácením trasy připravíme. Právě pod tímto bodem vede stezka dolů z prudšího svahu, kde není chodník. Právě z tohoto důvodu jsem zkratku navrhla. Celá trasa je dlouhá téměř 6 km. Stručné popsání vytyčených zastavení je v následujícím textu.

Stezka je navržena pro širokou veřejnost. Dá se využít v i v rámci projektového vyučování na ZŠ, SŠ jako součást regionální geografie, ale i v předmětech: český jazyk, občanská nauka, dějepis, výtvarné výchova a jiné (viz Článek 9.3)

7.1.2 POPIS JEDNOTLIVÝCH ZASTAVENÍ

Jednotlivá zastavení nejsou řazena abecedně, ale podle jejich souslednosti a návaznosti v rámci vytyčené trasy.

1. divadlo F. X. Šaldy

Divadlo F. X. Šaldy vzniklo následkem požáru Soukenického divadla v roce 1897 a bylo společenskou nutností vystavět nové. Byla zadána architektonická soutěž o návrhy budoucího divadla. Po finančních nárocích realizace architektonických záměrů byl přijat návrh architektů Ferdinanda Kellnera a Hermanna Helmera z Vídně, kteří stavěli divadla po celé Evropě. Se stavbou se započalo v 15.9.1881 a poslední kámen byl položen 29.8.1883. Ve stejných rekordních letopočtech bylo dokončeno i Národní Divadlo v Praze.

2. Nová radnice a půdorys staré radnice na Benešově náměstí¹

Na Benešově náměstí stála od roku 1603 radnice. Ta byla nahrazena budovou novou, symbolizující význam města v rámci českých zemí i monarchie. Vznikla mezi lety 1888 – 1893 na parcelách dvou jiných domů. Byla na žádost postavena oproti novogotické vídeňské v novorenesančním stylu. Na interiéru si dali obzvláště záležet a pro tak honosnou budovu s ještě honosnějším posláním nechali od svých krajanů do sálu městského zastupitelstva pořídit pompézní lustr z Berlína, dřevěné sochy představující alegorii řemesel z Tyrolska, neorenesanční obklady stěn z Vídně a figurální vitráže z Mnichova. Stará radnice byla zbourána a její věž byla přesunuta. Dnes je součástí Severočeského muzea.

3. kavárna pošta

V roce 1892 došlo k přemístění poštovního úřadu za budovu radnice. Theodor Cloin, který již za provozu starého poštovního úřadu v Zámecké ulici, zřídil kavárnu, kde mohli obchodníci, podnikatelé a další čekatelé na poštovní dostavník si zpříjemnit dlouhou chvíli nad vonnou kávou či četbou časopisu. Tehdejší kavárna se jmenovala U pošty a stejně tak nová kavárna nesla název Pošta. Interiér kavárny nechal majitel Theodor Cloin zřídit v novorokokovém stylu. Měla teplovzdušné vytápění a odvětrávání. Ve večerních hodinách sloužila k oživení náměstí a svými službami (poslechem hudby) jako doplněk hotelu Central.

4. budova staré a nové knihovny

Stavba smíření: Má symbolizovat dobré vztahy mezi Němci, Čechy a Židy - stojí na pozemku bývalé liberecké synagogy, jež byla fašisty vypálena v roce 1938. Finančně se na

¹ možnost prohlídky interiéru, včetně sklepních prostor; odraz radnice ve sklech KB

stavbě podílel Český stát, Evropská unie (program Phare), německá vláda, Česko-německý fond budoucnosti a další nadace i soukromé osoby.

[cit. 2006-03-22] < <http://www.ikaros.cz/node/741> >

Půdorys původní synagogy se překrývá s dnešním půdorysem knihovny. Liberec nemá synagogu pouze modlitebnu, neboť ve zdejší židovské obci nepůsobí rabín, ale vrchní kantor.

5. městské lázně

V roce 1902 byly uvedeny do provozu jedny z nejmodernějších lázní, které přesahovaly hranice Rakouska-Uherska. Jedná se o budovu naproti Severočeskému muzeu, postavenou v neorenesančním duchu. Svého času s krytým bazénem o rozměrech 20 x 10 m, parními lázněmi, dvěma typy sálů: cvičebním a masážním, provozovala se zde i

Obr.3. Dobový pohled Městských lázní v Liberci.

Zdroj: <http://www.zinger-travel.com/Liberec/old-lib-05.jpg>

9 mil. Kč. Uvažuje se požádání příspěvku z fondu Evropské unie.

rehabilitace. Po vystavění nového většího bazénu na Tržním náměstí význam upadal. Následně byla v místní nemocnici zřízena rehabilitace, což ubralo lázním klientelu a definitivní pro ně byla privatizace. Přes několik vlastníků se lázně dostaly do konkurzní podstaty, z které je vykoupilo letos v květnu město Liberec za

6. Severočeské muzeum

Severočeské muzeum v Liberci bylo založeno roku 1873 a původně mělo výlučně uměleckoprůmyslový charakter. Již za prvních 25 let existence se podařilo nashromáždit natolik rozsáhlé sbírky z oblasti evropského a orientálního užitého umění, že si vyžádaly vlastní budovu. Ta byla postavena v letech 1897-98 podle návrhu prof. FR. Ohmanna. Po druhé světové válce se původní program muzea rozšířil rovněž o vlastivědné obory regionální přírodovědy, archeologie a historie.

[cit. 2006-03-22] < <http://www.muzeumlb.cz/?page=historie> >

7. vilová čtvrť nad Harcovskou přehradou

Husova třída, která je de facto vilovou čtvrtí nad Harcovskou přehradou. Mnohé z těchto vil byly vystaveny na počátku minulého století v secesním stylu ku příležitosti

výstavy českých Němců v roce 1906. Samotné projekty pocházejí z dílny Ernsta Schäfera a dalším významným architektem, který zde působil byl Max Kühn. Na konci vrstevnice je sídlo Krajské hygienické stanice v nedávno opravené Strossově vile. Byla postavena v roce 1927 ve funkcionalistickém stylu a řadila se mezi architektonicky významné meziválečné vily. Svým vzhledem a aerodynamickými tvary připomíná tvar letadla či zaoceánských lodí. V roce 1938 byl její majitel Franz Stross donucen k odchodu do Argentiny, kde si nechal vystavit naprosto identickou obdobu své vily z Liberce a dokonce i loď se stejnou dispozicí. Tedy alespoň náhradu svého domova si usnadnil v tomto nápadu a alespoň z části si i v neznámých končinách připadal jako doma.

Brzy po skončení velkolepé výstavy v roce 1906 se stala její plocha místem, kam město směřovalo bytovou výstavbu. Osluněné svahy nad přehradou poskytovaly ideální podmínky pro umístění rodinných vil se zahradami. Plánovitě se navazovalo na již stojící objekty z 19. století. Prvními secesními stavbami v prostoru mezi přehradou a Husovou třídou byly vily sloužící současně jako exponáty výstavy, které měly dokumentovat vyspělost bytové kultury v tehdejší Liberci. Patří mezi ně zejména vily ve Fučíkově, Klášterní a Vítězné ulici (*Karpaš, 2004*).

8. Liebiegův Zámeček

Stavbu rodinného sídla zahájil na místě dvou starších domů baron Theodor Liebieg v roce 1897. Na jeho přání zde Adolf Berger postavil romanticky pojatou jednopatrovou budovu s polygonálním nárožním arkýřem a napodobeninou hrázděného zdiva v patře. V roce 1900 následovala přístavba další, projektovaná W.Moldheimem. Má podobu zámku s dominantou věže dlátovitého tvaru, pojatého v romantickém stylu 19. století. Zámeček byl dokončen o 4 roky později přístavbou třípatrového štítu (*Karpaš, 2004*).

9. Liberecký zámek

Bratři Kryštof a Melichar z Redernů v letech 1582 - 1587 nechali postavit jeden z prvních kamenných domů v Liberci. Základy dnešní podoby získal zámek díky úpravám, které započaly po požáru v roce 1615, kdy vdova po Melicharovi, Kateřina z Redernů, dala vybudovat zámeckou kapli a rozšířit zámecký komplex o Nosticovské křídlo.

[cit. 2006-04-03] <<http://www.sweb.cz/pension.akuma/turistika.htm>>

Rekonstrukce zámku do dnešní podoby začala v roce 1986 vlastníkem firmy Skloexport, který zde umístil rozsáhlou expozici umění našich sklářů. Obnova zámku probíhala pod záštitou pracovníků polského podniku Budimex z Wroclawi, odkud pocházeli i Redernové, zakladatelé zámku (*Karpaš, 2004*). Dnešní podoba zámku se datuje do 18. století, tedy je postaven v klasicistním stylu.

10. Česká Spořitelna

Prostoru Zámeckého náměstí dominuje novorenesanční spořitelna, postavená v letech 1888-1891 podle návrhu vídeňských architektů Hanse Miksche a Antona Niedzielského. Bohatá sochařská výzdoba je dílem vídeňského dvorního sochaře Rudolfa Setra, ozdobné mříže zhotovil další vídeňský umělec Adolf Milde. Na atice nad římsou nalezly uplatnění obelisky sejmuté za zbourané staré radnice. Neméně zajímavý je bohatě zdobený interiér, v němž se uplatňují sloupy z hlazené mauthausenské žuly s hlavicemi z kararského mramoru, štukatury stropů a další dokonale provedené uměleckořemeslní práce. Na stěnách a stropech najdeme medailony osob, jež se zasloužily o postavení budovy, která je skutečnou ozdobou města a slouží stále původnímu účelu (*Karpaš, 2004*).

7.2 NAUČNÁ STEZKA PŘÍRODOU

7.2.1 POPIS TRASY

Naučná stezka přírodou je vedena částí Jizerských hor. Je pojata především na téma hydrologie (viz. Článek 8.3). Podrobnější popis trasy je v příloženém CD v digitální podobě. Stezku pro lepší orientaci budu popisovat pomocí značených turistických cest. Začíná v Bedřichově směrem na Liberec po značené červené turistické trase. První zabočení je začátkem naučné stezky Lesy Jizerských hor (odbočka na zelenou). Přes zastavení Klikvové louky se dostaneme k Bedřichovské přehradě, kde je další zastavení před hrází. Přejdeme na modře značenou turistickou trasu. Za hrází na rozcestí se dáme doleva na žlutě značené cestě. Přejdeme na rozcestí Závory, kde se dáme doprava po modře značené až narazíme na rozcestí, kde se dáme lehce doprava po žlutě značené cestě. Za mostkem nad Černou Nisou je další zastavení je zde i hydrologická stanice. Tím navážeme na modře značenou trasu, po které pokračujeme dále až na Novou louku k Šámalově chatě, kde je další zastavení. Odtud jdeme po stále po modré k Blatnému rybníku, kde je další zastavení popisující lokalitu. Pokračujeme dále po modré až za mostek nad Velkým Kamenickým potokem, zde jsem umístila další zastavení. Navážeme na žlutou turistickou trasu zabočením do prava. Dostaneme se tak až na hráz Josefodolské přehrady. Odtud se dostaneme stále po žluté na parkoviště v katastru obce Hrabětice. Pokračujeme dále po zelené za posledním zastavením o rozhlednách (Královka). Z Královky pokračujeme dále po červené zpět do Bedřichova.

Na vytyčené stezce je několik únikových cest i zkratk pro pěší. Únikovou cestou je možnost vrátit se zpět od Bedřichovské přehrady po přejití hráze do Rudolfova po modré. Jinou možností je ze Šámalovy chaty zpátky do Bedřichova po žluté turistické trase nebo neznačené asfaltové silnici. Další únikovou cestou je ukončení trasy na počátku hráze Josefodolské přehrady, kde sejdeme podél řeky Kamenice po žlutě značené do Josefova Dolu (autobusové i vlakové nádraží). Vzdálenost od hráze do Josefova dolu na vlakové

nádraží je stejná jako do Bedřichova na zastávku autobusů (vzdálenost změřena pomocí měřítka a interaktivní mapy – www.mapy.cz). Všechny únikové cesty vyjma do Rudolfova vedou po žlutě značených turistických trasách. Zkratky jsou určeny pro pěší. Vedou z druhé strany od Bedřichovské hráze po modré k mostku nad Černou Nisou. Další variantou cesty může být pro pěší místo chůze po asfaltu, chůze v těsné blízkosti přehradní nádrže Josefův důl. Která vede okolo Prezidentské chaty a ústí cca 200 m před Královkou. Poslední možným zkrácením trasy je za Královkou, kde se dá sejít z asfaltové silnice po chodníku pro pěší přímo do Bedřichova. Stezka se v zimě neudrzuje.

Celá stezka je určena především pro cyklisty i pro pěší, kteří si mohou cestu zkrátit po žlutě vyznačené trase v přiložené mapě (viz P3.). V následujícím paragrafu jsou uvedeny stručné popisy zastavení.

7.2.2 POPIS JEDNOTLIVÝCH ZASTAVENÍ

1. Kliková louka (tabule naučné stezky Lesy Jizerských hor)

Kliková louka je částečně odtěžené rašeliniště, které je přírodní rezervací. V proláklíně po odtěžené rašelině tu dříve sloužila vodní nádrž, jejíž voda poháněla zařízení brusíren skla v nedalekém Bedřichově. Místo se jmenuje podle rostlinky kliky, která se v podrostu rašeliniště hojně vyskytuje.

[cit. 2006-03-21] <<http://www.infocesco.cz/czechia/Content/clanek.aspx?clanekid=13219&lid=1>>

2. Bedřichovská přehrada

Přehrada na Černé Nise nebo-li Bedřichovská přehrada vznikla mezi léty 1903-1905. Byla postavena po ničivé povodni v roce 1897 jako protipovodňová ochrana. Zadržuje vody Černé Nisy z povodí 14,8 km². Hráz je dlouhá 320 m a je vysoká 23 m. Průměrná hloubka nádrže je 14 m. Přehrada je schopna pojmout 2 mil. m³. Voda z přehrady poháněla elektrárnu v Rudolfově od roku 1928.

3. U Černé Nisy – Uhlířská

Při řece Černá Nisa je umístěna jedna z vodoměrných stanic povrchových vod (více viz její dokumentující naučná tabule). Povodí Černé Nisy bylo v posledních desetiletích z 50% vykáčeno. Má velmi rozmanité podloží. Žulové na svazích s kyselým půdním typem a v údolní části štěrkovité podloží pod rašelinovou vrstvou. Dochází zde vlivem vlastností podloží v odlišném odtoku srážkové vody. Lokalita je zajímavá rozdílným charakterem koryta řeky. V těsné blízkosti hydrologické stanice je umělý a dále následuje přirozený s malými „meandry“ toku.

4. Nová Louka

Okolo roku 1630 vznikla při pravém břehu Blatného potoka mýtina. Albrecht z Valdštejna vytěžené dřevo investoval do výstavby měst Liberce a Jičína. Mýtina se postupem času proměnila v pastvinu spásanou dobyt看. V roce 1756 zde byla postavena sklářská huť spolu s dalšími domy. Svou činnost ukončila v roce 1817 a o 20 let později byla stržena. Zůstal stát pouze dům majitele sklárny, který si v roce 1844 přestavěli jeho noví majitele z rodu Clam-Gallas na zámček. Název Šámalova chata nese po kancléři Šámalovi.

5. Blatný rybník

Blatný rybník byl zbudován v roce 1780 na Blatném potoce. V těsné blízkosti rybníka stála po dobu 90 let tzv. horní pila, která z něj byla poháněna vodou. Jeho vody dodávaly elektřinu i pro Novou Louku (Šámalovu chatu) a od roku 1920 už jen pro ni. Blatný rybník byl od svého vzniku až po velmi silnou povodeň v roce 1897 jedinou vodní plochou v Jizerských horách. Onoho roku se začaly projektovat přehrady Jizerských hor.

6. říční eroze

Erozní procesy narušují zemský povrch. Erozními činiteli jsou gravitace, větrné a vodní proudění, mořské a jezerní vlnění, pohyb ledovce a činnost bioty. Při narušování zemského povrchu dochází k odlamování, obrušování, ohlazování, uvolňování, rozpouštění, brázdění,... Intenzita je závislá na dalších faktorech jako je sklon svahu, průtok vody, povětrnostní podmínkám, intenzitě slunečního záření aj. Říční eroze se projevuje na svazích jako hloubková, vířivá či zpětná. Hloubkovou erozí nám vznikly soutěsky a kaňony, vířivou obří hrnce. Při mírném sklonu svahu (téměř nulový) dochází ke vzniku meandrů. Prevencí před vodní erozí na cestách jsou sítě kanalizačních systémů. V lesích se setkáme s koryty svádějící srážkovou vodu tekoucí ze svahů.

7. Josefův Důl - přehrada

Josefodolská přehrada je posledním postaveným vodním dílem v Jizerských horách. S její výstavbou se započalo v roce 1976 a byla dokončena v roce 1982. Jedná se tak o největší vodní nádrž. Její hladina se rozlévá na rozloze 145 ha. Objem nádrže je 24,6 mil. m³. Plocha povodí dosahuje 19,8 km². Přehrada je hluboká 44 m a délka obou hrází je 720 m. Přehrada vznikla na Červeném a Velkém Kamenickém potoce a funguje jako zásobárna pitné vody pro blízká města: Liberec, Jablonec nad Nisou, Bedřichov,...

8. Královka

S 23,5 m vysokou kamennou rozhlednou. Jako první rozhledna zde sloužila 19 m vysoká dřevěná věž, postavená v roce 1888, která však v roce 1906 podlehlá náporům vichřice. Stávající rozhledna byla postavena v roce 1907 a za čtyři měsíce zpřístupněna návštěvníkům. V roce 1986 byla rozhledna rekonstruována.

7.3 NAUČNÁ STEZKA INTRAVILÁNEM OBCE

Naučná stezka intravilánem obce byla plánována pro obec Bílý Potok. Jednalo se o získávání informací přímo v terénu od místních obyvatel. Navržení naučné stezky by de facto bylo založeno na jejich výpovědi. Téma stezky by se týkalo paměti krajiny. Toho, co je místním lidem blízké, milé, příjemné. Co v jejich intravilánu označují za významný bod, přestože jím být pro pozorovatele z vnějšího prostředí nemusí. Cokoliv, s čím se identifikují. Jednalo by se např. o významný strom nad obcí, který byl v nedávné době pokácen. Místní na základě svého vlastního úsudku načrtli mentální mapu jejich významných bodů. Bohužel k uskutečnění navržení stezky nedošlo nejen z časových, ale především podstatnějších komunikačních důvodů. Námět a návrh tedy zůstaly příležitostí pro zpracování jiným.

8. VYUŽITÍ NAUČNÝCH STEZEK VE ŠKOLÁCH

Staré čínské přísloví nám říká: „Řekni mi a já zapomenu. Ukaž mi a já si zapamatuji. Nech mne to dělat a já to pochopím.“ Staří Číňané zřejmě věděli o čem mluví, možná nepředpokládali, že platnost jejich přísloví v jakékoliv společnosti prozatímne nebude překonána. Dnešním trendem pomalu přestává být striktní „gymnazijní“ vyučování, kde v přeplněné schodovitě upravené učebně, nejlépe plošně kónusovitého tvaru s kapacitou dosahující 50 míst k sezení, studenti pouze seděli a pasivně se účastnili výuky. Vlivem hutného faktického vyučování se z nich stávali „pochodující encyklopedie“, které si většinou nedokázali najít při řešení problému rychlé propojení s naučenou látkou.

8.1 PROJEKTOVÉ VYUČOVÁNÍ

Projekty, projektové vyučování, samostatné práce jednotlivců či skupin, pokud je efektivně promyšlen, přináší nejen pravý opak. Je to úkol anebo série úkolů, které mají žáci plnit – individuálně nebo ve skupinách. Žáci se mohou často více méně sami rozhodovat, jak, kde, kdy a v jakém sledu budou úkoly provádět. Projekty mívají zpravidla otevřenější konec než samostatné práce (*Petty, 2002*). Podle časového rozvržení samostatné práce jsou v rozmezí 2 až 12 hodin činnosti žáků a projekty 12 až 60 hodin. Dále se budu zabývat jen projekty, i když jejich charakteristika lze vztáhnout i na samostatné práce.

Projekty jsou de facto úkoly komplexního charakteru. Lze je totiž řešit převážně v kombinaci několika typů činností, mezi které se např. řadí studium literatury nebo textových pramenů, řešení teoretických úloh v rámci osvěžení nebo přípravy na řešení problému, cvičení dovedností, tvořivosti, setkání se skutečností, hodnocení a porovnávání, syntéza a analýza a další. Projekty jsou založeny na dřívějších nebo předpokládaných zkušenostech žáka, čímž se úzce propojují s praxí či běžným životem. Vzhledem k této schopnosti neodtržení od reality je právě ona i motivačním základním kamenem. Děti se tak snadněji zajímají o zadaný problém a mají větší chuť ho řešit, neboť je jim bližší než fiktivně založený případ. Mohou tím začít řešit zadání vlivem vlastní zkušenosti. Což nás vede k závěru, že projektové vyučování je metoda založená na získávání a integraci nových poznatků, kde na počátku je problém a cestou potýkání se s různými úskalími činnosti, jejich řešením, dospějeme vytyčeného cíle. Sami o sobě pomáhají při integraci předmětů.

8.1.1 UČITEL PRACUJE PŘED HODINOU, ŽÁK O HODINĚ

Před zadání projektu učitel musí vypracovat smysl projektu, stanovit cíle, zpracovat plán projektu konkretizací jednotlivých kroků (čas jejich provedení, místo, účast žáků, nutné pomůcky, apod.). Při vlastním provedení projektu je možné plán upravit v závislosti na vyvstalých skutečnostech. Učitel plní funkci rádce, jinak žáci pracují samostatně ve skupinách. Při stanovení cílů by si učitel měl položit otázku, jestli neexistuje nějaká efektivnější metoda jak dosáhnout cíle. V potaz musí brát také podmínky, za kterých budou žáci úkoly zpracovávat (např. dostatek pomůcek), a jejich věk, jestli je přiměřený požadovaným dovednostem (např. samostatná činnost). Žáci při plnění souboru úkolů využívají vlastních zkušeností, aktivity, tvořivosti, schopnosti porovnávat, rozhodovat se, atd. Vše je spjato s realitou.

Pravidla vypracování, forma a hodnocení jsou dohodnuté ještě před započítím plnění jednotlivých úkolů. Hodnocení vypracovaných projektů má probíhat před celou třídou, může s ním být spjatá i diskuze. Je vhodné práce žáků na nějaký čas umístit na viditelné místo, kde by si je mohli prohlédnout i ostatní žáci.

8.2 PŘÍPRAVNÉ HRY

Naučné stezky mohou být navrženy v rámci projektu nebo součástí projektu mohou být naučné stezky či jejich části. Vzhledem k tomu, že vytvořené naučné stezky budou koncipovány pro žáky ZŠ, je zapotřebí před vlastním zahájením vypracování projektu nejdříve žáky procvičit v orientaci v prostředí, aby se stali více vnímavými v prostoru. Následuje několik možných návodů na utužení schopností orientace, ke kterým jsem doplnila některé základní opěrné body jako je čas na přípravu, doba trvání, minimální věk, zaměření, atd. Přípravné hry jsou rozšířené dalšími možnostmi jak s nimi pracovat, jak je využít např. jako součást terénního cvičení či projektu. Jejich přípravné využití je pro žáky více než důležité!

SCHOVÁVANÁ

čas na přípravu:	5 minut
doba trvání:	5 – 20 minut
minimální věk:	8 let
pomůcky:	předmět na schovávání
výchovný cíl:	orientační smysl, postřeh

Klasická schovávaná je jednou z mnoha hledacích her. Mezi tento typ se řadí i její následující obměna. Tentokrát rozpočítadlem vybraný hráč vezme dohodnutou věc – šátek nebo ohlazený říční valoun – a přikáže všem, aby se k němu otočili zády a pro jistotu ještě

zavřeli oči, pak onu věc někde schová tak, aby ji bylo vidět alespoň z bezprostřední blízkosti, aniž bychom museli na něco sahat. Potom se vrátí k ostatním a oznámí jim: „Hledejte obléžek ve dvacetimetrovém okruhu kolem tohoto pařezu.“ Kdo kámen objeví a zvedne, bude ho schovávat v dalším kole hry, které hned začíná. Nevěřili byste, jakou práci někdy dá schovanou věc najít.

PROCHÁZKA S MAPOU

čas na přípravu:	5 minut
doba trvání:	20 – 60 minut
minimální věk:	8 let
pomůcky:	mapa, buzola
výchovný cíl:	orientační dovednosti a smysl

NEMAGNETICKÁ STŘELKA

čas na přípravu:	15 minut
doba trvání:	5 minut
minimální věk:	8 let
pomůcky:	dřívko, nůž, buzola
výchovný cíl:	orientační smysl

Různé hry pro orientaci umožní dětem snadnější zmapování terénu. Nejzákladnější je seznámení práce s buzolou nebo kompasem. Při práci s buzolou nejprve určujeme podle buzoly azimut mezi stanovištěm a některým významným bodem v terénu. Určujeme na mapě co nejpřesněji místo, na kterém jsme se právě zastavili. Zopakujeme si aspoň jednou určování světových stran podle slunce a hodin. Ověřujeme buzolou. S buzolou můžeme také přezkoumat různé úkazy pomáhající určení světové strany i bez magnetické střelky – obecně je známo, že kmeny stromů bývají na severozápadní straně obrostlé lišejníkem, pařezy mívají na severní straně hustší léta, kostely bývají obrácené oltářem k východu, česna úlů směřují obvykle k jihu, na severních stránkách se má zjara držet sních déle než na stránkách obrácených k jihu atd. Následně si můžeme ověřit, zda-li si děti stanovení podle přírodních ukazů vžili. Každý z nich si vezme klacík nebo větvičku, při čemž na jedné straně ho označí nebo ořeže. Nechat je ať každý dle svého nejlepšího vědomí a svědomí svou nemagnetickou střelku položí označenou stranou na sever. Pomocí buzoly změříme odchylku.

HLEDÁNÍ TABULEK

čas na přípravu:	30 minut
doba trvání:	15 minut
minimální věk:	8 let
pomůcky:	tužka, papír
výchovný cíl:	postřeh

Další klasickou pro průpravu orientace v terénu (může být součástí i přípravy na orientační běh) je „hledání tabulek“. Po obou stranách lesní cesty v délce asi 300 m umístíme na kmeny stromů, na větve, na skalky, k pařezům a kmenům čtvrtky, na nichž jsou namalovaná silným černým fixem třímístná čísla. Některé z těchto tabulek jsou od cesty jen

několik kroků, jiné trochu dál, některé nízko nad zemí, jiné výš – ale na všechny je z cesty vidět a dobrý pozorovatel je postřehne. Pak postupně jeden hráč za druhým projde tuto lesní cestu tam i zpět. Přitom má objevit co nejvíc tabulí a zapsat si čísla na nich uvedená. Zvítězí ten, kdo ve stanovené lhůtě – například 15 minut – přinese nejvíc čísel. Pokud bude mít víc hráčů stejný počet správně zapsaných čísel, rozhodne o jejich pořadí kratší čas.

ROZHLEDNA

čas na přípravu:	30 minut
doba trvání:	asi 15 – 20 minut
minimální věk:	8 let
pomůcky:	mapy, značky
výchovný cíl:	orientační smysl, postřeh

Tato průprava je situována na rozhledně nebo nějakém výše položeném místě nad krajinou. Žákům rozdáme mapy, kde jsou umístěné značky na význačných místech v krajině (kostel, rybník, zřícenina, vysílač, atd.). Podle značek v mapě lokalizují v terénu před sebou vyznačená místa. Podle členitosti terénu můžeme zvolit obtížnost hříčky a následné bodování. Za správně označené místo je jeden bod, za místo hůře identifikovatelné jsou dva body (může být například skryto a jeho poloha není z místa pozorování vidět). Hru můžeme i obměnit, kdy říkáme místa a žáci je do mapy následně označují.

POZOROVATELÉ

čas na přípravu:	5 minut
doba trvání:	asi 15 – 30 minut
minimální věk:	8 let
pomůcky:	žádné
výchovný cíl:	paměť

Další hrou, která může následovat a upevnit orientační smysl, resp. je vhodná při průzkumu v terénu je zapamatování si a vizuální vybavení krajiny, jsou pozorovatelé. Opět zůstaneme na vyvýšeném místě, tentokrát ale potřebujeme, abychom viděli na všechny světové strany. Děti rozdělíme do dvou skupin. Jedna skupina bude pozorovat severní stranu a druhá skupina bude pozorovat jižní stranu. Po vypršení časového limitu pro pozorování se obě skupiny k sobě otočí čelem a budou si vzájemně klást otázky, vztahující se k opoziční straně (např. kolik viděli rybníků, jestli na jejich straně byl kostel, vysílač, atd.) Za každou správnou odpověď je jeden bod. Vyhrává skupina s vyšším počtem správných odpovědí.

PŘÍRAZOVANÁ

čas na přípravu:	120 – 180 minut
doba trvání:	120 – 240 minut
minimální věk:	12 let
pomůcky:	fotografie míst, záznamový arch, tužka, stopky
výchovný cíl:	orientace v okolí a mapě

Před startem jsou žáci rozdělení do skupin. Každá z nich dostane sadu fotografií označenou písmeny, které se početně vztahují k číslům na zakreslené trase v mapě. Jejich úkolem je správně přiřadit fotografii k číslu na mapě. Žáci vybíhají v časovém intervalu. Vyhrává ta skupina, která má správně přiřazené místo na fotografii, k označenému místu v mapě v co nejkratší době. Pro ztížení je možné mezi fotografie zahrnout i některé jiné, které nejsou pořízené z kontrolních míst. Soutěž můžeme připravit i pro jednotlivce. Této hry se dá využít i pro opakování látky, kdy na fotografiích stanovišť budou různé skalní útvary (hřib, plotna, kamenné pole, atd.) s tím, že je děti pojmenují a napíší důvod jejich vzniku (typ eroze, atd.), mohou určit i typ horniny a např. podle fyzikálních vlastností proč došlo právě k tomuto typu eroze, resp. zdůvodnit proč horninu vidíme právě v tomto útvaru.

PÁTRÁNÍ PO ČÍSLECH; TAJENKA

čas na přípravu:	30 – 60 minut
doba trvání:	asi 60 minut
minimální věk:	12 let
pomůcky:	tužka, papír, mapa, buzola
výchovný cíl:	orientační smysl, postřeh

Pro ještě dokonalejší průpravu můžeme taky přímo využít malé orientační závody, při kterých soutěží jednotlivci, dvojice, trojice nebo (z časových důvodů) celé skupiny. Kontrolní stanoviště připravíme zpravidla v době, kdy ostatní pobývají na cílovém tábořišti, kde probíhá jiný program. Na startu dostanou závodníci zvláštní podrobnou mapu terénu. Mezi startem a cílem je na mapě přesně označeno několik míst, kde jsou kontroly. Těmi musí závodník proběhnout nebo projít ve stanoveném pořadí. Jako kontroly nám poslouží tabulky s dvojmístným číslem nebo v kombinaci s písmenem či samotné písmeno, které umístíme na význačné body (křižovatky cest, můstky přes potok, okraje pasek, skály, atd.). Číslo si běžci musí zapsat jako důkaz, že tuto kontrolu našli. V případě samotného písmene, pak mohou z jednotlivých sesbíraných písmen na stanovištích poskládat slovo, které může být tématicky využito při dalším pokračování v následující průpravě zlepšení orientace nebo programu. Pro využití nemusíme chodit daleko, v případě, že byste dětem zadali úkol, aby vyhledávali vybrané pomníčky v Jizerských horách a z nalezených pomníčků by měli opsat nápis či jen

letopočet, je to vynikající průprava, neboť některé, i podle mapy, je obtížné objevit. Některé se totiž nacházejí na členitých nově vzniklých mýtinách, kde jsou ještě neodklizené větve, vtisknuté do žulových balvanů (třeba i otočené od lesní cesty) nebo v hustníku.

STROMY

čas na přípravu:	60 minut
doba trvání:	asi 60 minut
minimální věk:	8 let
pomůcky:	kreslící potřeby, papír, mapa, buzola, krejčovský metr, encyklopedie
výchovný cíl:	orientace, poznávání přírody

Žáci na začátku dostanou mapu, kde je zakreslena trať s významnými stromy (může se jednat o stromy památné). Každé kontrolní stanoviště bude nějaký charakteristický strom. Děti budou mít za úkol strom načrtnout, pojmenovat ho, pojmenovat jeho plody, schovat jeden jeho list a změřit obvod jeho kmene. Při určování druhu stromu budou sebou mít encyklopedii. Pokud by byla trasa v členitém terénu je možno napsat v jaké nadmořské výšce se strom nachází a přibližně od jaké nadmořské výšky už nezaznamenali žádný jemu podobný. V rámci procvičení převodu jednotek naměřený obvod kmene převedou na m, dm, cm a mm. Starší mohou vypočítat průměr a plochu kmene v místě naměření obvodu. Tato hra je může být celkově zahrnuta do projektového vyučování především pro první stupeň ZŠ, tedy žáci dále mohou např. vymyslet příběh stromu nebo mohou sestavit identifikační kartu stromu s pojmenováním, popisem, náčrtem a lokalizací.

VARIACE

čas na přípravu:	60 minut
doba trvání:	asi 60 minut
minimální věk:	12 let
pomůcky:	tužka, papír, mapa, buzola
výchovný cíl:	orientace v mapě a přírodě

Posledním příkladem orientační hry v přírodě jsou variace. Při této hře si žáci nejen procvičí a upevní své orientační schopnosti a práci s mapou a buzolou, ale i využijí nabytých vědomostí ze školní lavice. Na počátku hry každá skupina nebo dvojice dostane mapu, kde je zakreslena trasa s kontrolními body. Žáci mají za úkol trasu projít nebo proběhnout a na každém stanovišti správně zodpovědět otázku, kterou si zapíší. Pro snadnější odpovídání budou odpovědi jednotlivými řádkami v tajence, která se tématicky bude vztahovat ke hře

nebo vyučovací látce, která je za nedlouho bude čekat. Je důležité, aby kontroly byly číselně označené a byly proběhnuty v určeném pořadí. Vyhrávají Ti, kteří zvládnou trasu v co nejkratším časovém úseku a se správně vyplněnou tajenkou.

8.2.1 VYUŽITÍ

Uvedené hry mohou být součástí různých projektů nebo projektového vyučování, mohou ale být postaveny čistě samostatně v rámci vyučování práce s mapou a orientace v terénu. Samozřejmě že je možné jejich využití při regionálním vyučování nebo v kombinaci s prohlubováním učiva o fyzické geografii. Např. při litosféře – seznámení v jejím blízkém okolí s typy hornin, různými skalními útvary vzniklými erozní činností; při hydrosféře – typy toků, přírodní a umělé nádrže a toky, názorné vysvětlení vzniku meandrů; pedosféra – typy půdních horizontů, vznik rašelinišť, vřesovišť a další.

8.3 NÁVRH PROJEKTU I.

NAUČNÁ STEZKA V PŘÍRODĚ (JIZERSKÉ HORY) A JEJÍ DIDAKTICKÉ VYUŽITÍ

Návrh projektu na téma hydrologie. Jeho využití je vhodné při opakování a upevnění látky z fyzické geografie při dokončení probírání tématu hydrologie nebo v rámci regionální geografie. Po seznámení žáků s programem a hodnocením následuje terénní cvičení v rámci projektu, který časově zabere celý den. Žáci při něm vypracují přímo na předem určených stanovištích jednotlivé úkoly v pracovním listu, kterého využijí při práci na projektu. K dispozici budou mít i mapu s trasou.

PODMÍNKY:

- časový prostor: celý den na uvedení do problému, měsíc na vypracování
- procvičování dovedností ve skupinách
- rozdělení funkcí ve skupině (závisí na dětech)

KONCEPCE/ÚVODNÍ DEN:

- neopustit trajektorii trasy
- společný přesun z jednoho místa na druhé
- současné zadání práce
- vypracování úkolu ve skupině

KONCEPCE/MĚSÍC:

- vyhledávání, třídění informací z uvedených, ale i jiných zdrojů (-> samostatná rozhodnost žáků)
- vypracování úkolů ve skupině

CÍLE, ČASOVÝ HARMONOGRAM, ČINNOST/ÚVODNÍ DEN

přesun	vypracování	cíle	činnost
20 min.	+10 min.	- seznámit je se znečištěním vod	- barevné zabarvení, hloubka
10 min.	+10 min.	- seznámit s ekosystémy – rašeliniště	- zdůvodněte, kde se s největší pravděpodobností vyskytují a proč
30 min.+10	+20 min.	- aby, viděli jak vypadá meandr, upravené koryto toku	- náskres přirozeného a uměle vytvořeného koryta vodního toku
55 min.	+10 min.	- erozní činnost vody na cestách – koryta	- náčrt soustavy - fce koryt na cestách
5 min.	+10 min.	- ochranná fce lesa u vodního zdroje – ochranná pásma vod	- o jaký typ krajiny se jedná
45 min.	+20 min.	- vodní díla a jejich fce	- vypsání funkcí vodních děl

SEZNAM POMŮCEK:

- pracovní listy
- tužka 1, propiska, barvičky (pastelky, barevné propisky)
- mapa oblasti

ZDROJE:

Petránek, J. (1993): Malá encyklopedie geologie. JIH, České Budějovice, 124 s.

Zeměpisný lexikon ČSR: Vodní toky a nádrže. 1. vyd. 1984

Velký atlas světa. 4. vyd. Praha, Kartografie, 1993

<http://www.chko-jizerky.cz/Hydrologie.htm>

HODNOCENÍ:

- rozdělení projektu na dílčí části: praktická a teoretická, kterou bude mít každý z úkolů na stanovišti (tedy co jeden úkol, to 4 body – 2 body praktická, 2 body teoretická část)
- poster – nápadité a hlavně přehledné zpracování, úprava, stručnost, jasnost (4 body)
- prezentace před třídou – dobrovolná (2 bod)
- 30 – 26 b.
- 25 – 21 b.
- 16 – 12 b.
- méně jak 12 b. – vráceno k přepracování

- konzultace a možnost odevzdání návrhu do data x.ť.
- odevzdání finální práce do data y.ť. (týden po x.ť.)
- vyhodnocení i hříšníků do data z.ť. (14 dní po y.ť.)

POZNÁMKY:

- centrálně lokalizovaná mapa vymezené oblasti z úvodního dne, k jednotlivým stanovištím „detaily“ – obsahující praktickou a teoretickou část (definice pojmu, jevu, vznik jevu, ovlivnění jevu, zdokumentování – náčrt, fotografie, obrázek z netu či knihy)
- pracovní listy jako podkladový materiál pro projekt
- žáci jednotlivé úkoly mohou obohatit tématickými fotografiemi nebo náčrtů ze stanoviště

PRACOVNÍ LIST

datum:

třída:

jméno:

1. Již z nižších ročníků víte, že vody dělíme na stojaté a tekoucí. Napište u každého 4 příklady.

stojaté:

tekoucí:

2. a) Přiřadte k sobě místa výskytu a typy vod:

stojatá	potok
sladká	studna
tekoucí	moře
minerální	ledovec
slaná	rybník

b) napište 3 vlastnosti vody:

c) napište další možná znečištění vody

3. a) Nakreslete přirozené a umělé koryto toku.

b) Jak vzniká meandr? Načrtněte.

c) Napište 2 důvody pro výstavbu umělého koryta toku.

4. a) Načrtněte systém koryt při cestě.

b) Napište jaká je jiná možnost ochrání cesty před erozní činností vody.

5. Vypište 4 typy krajiny a k jednotlivým napište, čím jsou charakteristické a činnost člověka v nich.

6. a) Vodní plochy dělíme na (2 základní typy podle vzniku):

b) Napište funkce vodních děl. K čemu jsou potřebné?

c) Napište svůj odhad jak dlouhá je hráz přehrady.

9. VYUŽITÉ PROGRAMY

9.1 GEOGRAFICKÉ INFORMAČNÍ SYSTÉMY

9.1.1 GIS A JEHO POTŘEBY

Geografické informační systémy (GIS) jsou nástroje, umožňující zpracování prostorově orientovaných dat. Obecně řečeno jde o digitální zpracování map a informací vztahujících se k mapovaným prvkům. Obsahem je prostorová informace (vrstva) a tabulka.

[cit. 2006-05-01] <<http://www.trebonsko.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=3078>>

Pro pracování s GIS potřebujeme zdroje dat. Dělíme je na primární a sekundární. Mezi primární se obecně řadí ty, které byly získány měřením přímo v terénu. Jedná se o data získaná terénním měřením, mapováním, ale i náčrtky a dálkovým průzkumem Země (DPZ). Mezi sekundární se řadí zdroje dat, které byly převzaty z již existujících podkladů. Jako jsou mapy, tabulky, grafy, opět DPZ, ale i data z GIS systému.

Dalším krokem pro práci s GIS je technické zabezpečení. Potřebujeme hardware, software, geografické údaje a lidský faktor, který bude s danými komponenty pracovat. Podstatnými součástmi hardwaru jsou vlastní počítač, vstupní a výstupní periferie. Mezi vstupní periferie řadíme klávesnici, myš, skener, GPS, a další. Mezi výstupní periferie se řadí tiskárna, plottery, datové projektory a další. Softwarové zabezpečení je zaštiťováno souborem programů, které umožňují práci s daty. Jejich vstup, uložení, správu, analýzu a výstup dat. Data dělíme na analogová a digitální. Digitální dále na rastrová a vektorová. Data jsou klíčovým prvkem pro zobrazení prostorové informace. Vkládají se do programu jako vrstva. Vrstvy dělíme podle jejich charakteru na bodové, liniové a polygonální (viz Obr.3). Osoba pracující s daty musí být jednak geoinformatikem a jednak kartografem. Je důležité dodržovat všechny náležitosti a zásady kartografie při úpravě, správě dat či vypracování samostatných digitálních map.

Obr.4. Ukázky typů vrstev.

Zdroj: autorka

9.1.2 GIS A NAŠE POTŘEBY

Nástroje GIS jsou aplikovatelné v rámci jakékoliv geografické problematiky. Především se setkáváme s tématy z přírodní a sociální sféry. Pro uživatele je nejefektivnější využití aplikace GIS, které mu přinese co nejsnadnější, okamžité a přesné rozhodování v jeho odborné profesi či v jeho požadavcích.

Využití GIS nástrojů se uplatňuje i ve školách. Vyjma klasického vyučování v laboratořích GIS se staly běžnou součástí projektového či terénního vyučování. Kdy si žáci či studenti sami nejlépe osvědčí nabyté vědomosti a uplatní své schopnosti při řešení tématiky zadaných problémů. V rámci projektu by studenti měli být schopni aktivně pořizovat a kriticky posoudit tématická prostorová data, zpracovat je v GIS za využití nejvhodnějších aplikací. Zpracovaná data a zvolené výzkumné metody jsou využity k návrhu vyřešení vybrané problematiky, respektive přípravu dat pro rozhodovací procesy. Následuje návrh možnosti aplikace GIS pro školy. Je realizovatelný pro místní liberecké základní i střední školy.

9.1.3 NÁVRH MOŽNOSTI APLIKACE GIS VE ŠKOLÁCH

NÁZEV: Pomníčky v Jizerských horách

FORMA: projekt nebo volitelný předmět (možnost integrace s informatikou)

CÍLE:

a) VZDĚLÁVACÍ: aby žáci věděli, co mají „za humny“

b) VÝCHOVNÝ: - zákeřnost nejen matičky přírody -> lidské osudy -> ponaučení se (ale historie se beztak neustále opakuje)

- možný problém: mohlo by dojít k negativnímu dopadu na psychiku dětí (ale mají výcvik z mnohdy krvelačného televizního vysílání)

FINANCOVÁNÍ: - škola, která si může dovolit GIS, si zřejmě může dovolit sponzorovat projekty tohoto typu :)

- možnost získání grantu

MATERIÁLY:

Nevrlý, M. (1996): Kniha o Jizerských horách. Janov nad Nisou, Civitas, 393 s.

Hlídková, A. (2004): Pomníčky v Jizerských horách a pověsti s nimi spjaté. Liberec, TUL, 56 s.

<http://stovi.info/pomůcky>

<http://www.haufer.com/pomnicky>

<http://counter.cnw.cz>

<http://map.env.cz>

Davis, David E. (2000): GIS pro každého: Vytváříme mapy na počítači. Praha, Computer Press, 112 s.

...

KDO:

v případě celých Jizerek

a) střední škola – v rámci geografie ČR – regionální geografie (3. roč.)

b) základní školy - v rámci geografie ČR – regionální geografie (9. roč.)

- měli by vymezené oblasti

- předávali by si data, aby došlo k vytvoření celku

c) dobrovolníci nebo losování

- kolik: ZŠ – podle počtu oblastí (4 – 8 max./oblast)

- SŠ – 8 – 10 lidí (po dvojicích!)

KDY: ve volném čase (projekt), v hodině (volitelný předmět)

a) VEVNITŘ – když je sníh:

- sbírání info z textů (knihy, časopisy,... další anály), internet

- zpracování dat z textů, internetu, fotografií

- příprava, zanášení dat do základních mapových vrstev

pozn: info (v GISu) vloženo v infu o místu

co všechno by tam mělo být: souřadnice (možnost GPS)

popis místa

číslo pořadí vázané na legendu, ta pak přímo na text

(propojení přes hypertextový odkaz – pokud to jde)

b) VENKU – než napadne, poté co sleze sníh

- lokalizace místa

- souřadnice (možnost GPS)

- popis místa

- popis (stavu) pomníčku, kříže

- fotografie

- problémy: náročné na čas, fyzická zdatnost, orientace v mapě + prostoru

FUNKCE:

- rozdělení funkcí dětí:

a) někteří jen do terénu a druzí jen u počítače

- náročné na kontrolu, při dalším zpracování dat

b) všichni do terénu a všichni ke počítači

- ve dvojicích – každá určitou oblast -> ve vnitř pak každý své pomníčky z terénu, přičemž ve dvojicích (např.: jeden pracuje s GISem a druhý mu předkládá připravená data k legendě,...)

VÝSTUP: mapa s legendou s hypertextovými odkazy na texty jednotlivých pomníčků

A CO DÁL?

- každoroční aktualizace (fotodokumentace, úprava textu k legendě, změna stavu pomníčku, může se vytvořit historie fotodokumentace – časová osa (pozn.: vytvoření časové osy žáci získají na webových stránkách: http://teachnology.com/web_tools/materials/bigtimeline) aj.)

- liberečané a pomníčky: jedná se o součást místní kultury -> zveřejnit na netu

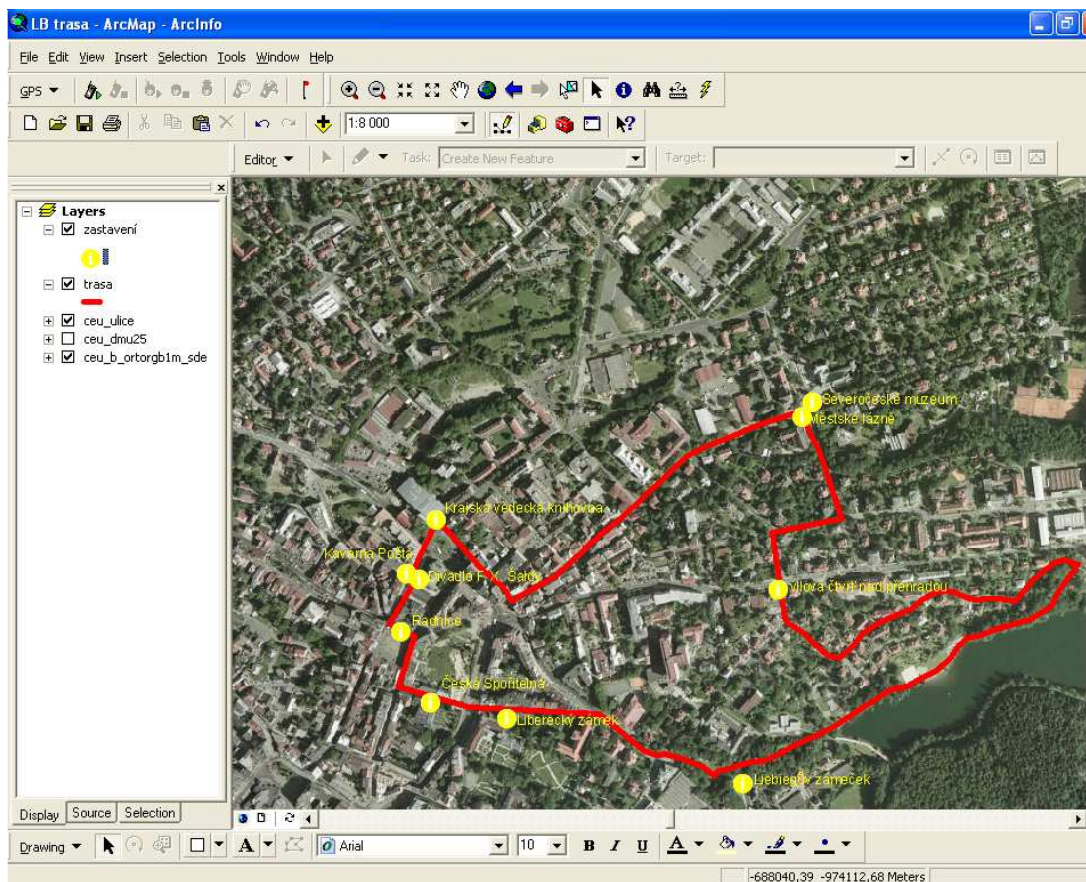
- možnost vytvoření turistických tras (ale tématicky mi to přijde dost morbidní)

9.1.4 ArcGIS 9

Práce s GIS nejvhodnějším a nejvyužívanějším programem ArcGIS 9 je na první pohled složitá. Nicméně jedinec je schopný velmi rychle se zorientovat v používaných nástrojích programu a plně a efektivně je využít. Výstupem může být libovolně tématicky zaměřená mapa zvoleného území i v podobě kartogramu či kartodiagramu.

Program ArcGIS 9 jsem využila při vytváření digitalizované mapy po sběru dat v terénu. Jako podkladu pro snadnější orientaci jsem využila dvou vrstev. Ortofotomapy území a vrstvy liniové, která znázorňovala vrstevnice, říční soustavu včetně vodních ploch, názvy ulic,... Potřebovala jsem připravit bodovou vrstvu pro jednotlivá zastavení naučné stezky v Jizerských horách a Liberci. A liniovou vrstvu, která by opisovala trajektorii naučné stezky. Obdobu bodové vrstvy pro městskou naučnou stezku je využitelná pro návrh projektu. Jeho koncepce je umístěna na konci této kapitoly. Pracovala jsem jak s komponentou ArcMap (viz Obr.4), tak s ArcCatalog, která vytváří charakteristiku nově vzniklé bodové a liniové vrstvy naučné trasy. Zamýšlela jsem zaobírat se přesným a názorným postupem jak vytvořit obě dvě nové vrstvy. Vzhledem ke složitosti a především četnosti jednotlivých kroků, které bych dokumentovala jejich obrázky, jsem od záměru ustoupila. Celý postup by svou rozsáhlostí zaujímal několik stran.

Obr.5. Ukázka využití programu ArcGIS.

Zdroj: laboratoře GIS

9.2 GPS

9.2.1 GLOBAL POSITION SYSTEM

Systém GPS pochází z počátečních písmen slov Global Position System. Jedná se o navigační systém používaný americkou armádou. Počátkem 90-tých let jeho funkce byly zpřístupněny široké veřejnosti. GPS přijímač určuje přesnou souřadnicovou polohu (2D) a nadmořskou výšku (3D).

Systém je založen na výpočtu vzdáleností mezi uživatelem na Zemi a družicemi na oběžných drahách ve výšce přibližně 20 000 km. Aktivních družic je celkem 24. Znamená to, že nad jakýmkoliv místem na Zemi je možnost příjmu z maximálně 12 družic, ostatní se v daný okamžik nachází nad protilehlou stranou zeměkoule. Pro výpočet polohy je nutno zpracovat signál z minimálně tří družic (2D), pro výpočet polohy i s určením nadmořské výšky je zapotřebí signál ze čtyř družic (3D) (Steiner, 2004).

Vzdálenost mezi družicí a přijímačem se počítá na základě měření časového rozdílu mezi okamžikem vyslání signálu družicí a okamžikem příjmu signálu GPS přijímačem. Se znalostí minimálně tří vzdáleností a mezi přijímačem a družicí a s informací o poloze družice v okamžiku vyslání signálu je možné určit polohu přijímače na Zemi (*Steiner, 2004*). Z tohoto důvodu jsou družice, obíhající okolo Země vybaveny dvojími atomovými hodinami. Steiner dále uvádí, že kdyby byl GPS přijímač oproti družicím časově rozhozen o jednu tisícinu vteřiny, vznikla by nám chyba až 300 km!

9.2.2 GPS A UŽIVATEL

Po zapnutí přijímače GPS musíme vyčkat na příjem signálu, nejlépe z minimálně 4 družic, abych mohli zaznamenávat nejen polohu (svou pozici), ale i nadmořskou výšku. Po stabilizaci GPS přijímače je odchylka v poloze cca 12 – 8 m. Rozpětí odchylky záleží nejen na typu přijímače, ale i na prostředí, kde se pohybujeme. Vysoké budovy snáze stíní příjem signálu než volné prostranství. Před začátkem procházení trasou se ručně zapne zaznamenávání pozice. Jednotlivá zvolená místa zastavení se dají zaznamenat, označit, pojmenovat,... Takto získaná trajektorie prošlé trasy se uloží a dá se vložit jako „vrstva“ do některého z GIS softwarů (může jím být i ArcMap) a dále s ní pracovat. Ve vybraném programu, kam jsme vložili vrstvu na podkladové vrstvě (např. ortofotomapa), vidíme odchylky z měření od skutečné trasy. Můžeme tak prozkoumávat polohu a dokonce i zaznamenanou nadmořskou výšku. Jednotlivá data můžeme dle libosti mazat, ukládat, upravovat a kombinovat. Nesmíme hlavně nikdy zapomenout, že GPS přijímač je především doplňkem pro navigaci, proto je důležité nejdříve umět pracovat s papírovou mapou.

9.2.3 VYUŽITÍ GPS

Podle různých typů GPS přijímačů se dá určit na jaký obor činnosti je zaměřen. Existují totiž turistické (pěší, cyklisté, běžkařské,...), námořní (jachting), letecké, aplikační, vojenské, automobilové. Nejstarší z nich je z oblasti (vyjma vojenské) námořnictví. Vlivem náročných podmínek, ve kterých je využíván vznikly i jeho vlastnosti. Málokterý z elektronických přístrojů je vodě odolný a některé typy dokonce i plavou na vodní hladině. Výrobci to samozřejmě nedoporučují zbytečně testovat.

9.3 NÁVRH PROJEKTU II.

NAUČNÁ STEZKA VE MĚSTĚ (LIBEREC) A JEJÍ DIDAKTICKÉ VYUŽITÍ

Následuje návrh terénního cvičení, které může být součástí projektu. Součástí terénního cvičení je vytyčená naučná stezka, která je zaznamenána a popsána v ArcMapu jako samostatná bodová vrstevnice. Existuje i její liniový ekvivalent, ale ten je pro návrh terénního cvičení nepotřebný. Bodová vrstevnice obsahuje 12 bodů (zastavení). Každé z nich má krátký textový popis charakteristiku daného objektu, místa. Terénní cvičení je navrženo pro opakování při práci s GIS nástroji, především ArcMap, ArcCatalog a přijímačem GPS. Současně si žáci zopakují vytvoření výškového profilu s významnými body. Žáci jsou rozděleni do skupin či dvojic, každá z nich dostane zadání, které bude obsahovat šestero souřadnic v určeném pořadí. K terénnímu cvičení je přidán pracovní list, který obsahuje kapitálkami upozorňující místo na úskalí či důležité body.

PODMÍNKY:

- časový prostor: 1 hodina na uvedení do problému, 14 dní na vypracování
- procvičování dovedností ve skupinách
- rozdělení funkcí ve skupině (závisí na dětech)

KONCEPCE/ÚVODNÍ DEN:

- trajektorii trasy si skupina žáků sama zvolí (důležitá jsou jednotlivá zastavení)
- přesun skupiny z jednoho místa na druhé společný
- současné zadání práce
- vypracování úkolu ve skupině

KONCEPCE/MĚSÍC:

- zaznamenávání, upřesňování, vyhledávání, třídění informací z uvedených, ale i jiných zdrojů (-> samostatná rozhodnost žáků)
- vypracování úkolů ve skupině

SEZNAM POMŮCEK/ZAMĚŘOVÁNÍ V TERÉNU:

- pracovní listy
- lihový fix, houbička s lihem v pouzdře, propiska
- mapa oblasti ve fólii
- GPS přijímač

SEZNAM POMŮCEK/PRÁCE V GIS (ArcMap, ArcCatalog):

- shapefile ortofoto
- shapefile vrstevnic
- shapefile zastavení (bodová vrstva, obsahuje 12 zastavení)
- vyplněný pracovní list
- mapu ve fólii se zaznamenanými body

ZDROJE:

Davis, David E. (2002): GIS pro každého: Vytváříme mapy na počítači. Praha, Computer Press, 112 s.

Mapování a kartografie. 1. vyd. Praha : ČVUT, 2003 dotisk. 212 s. ISBN 80-01-02383-4.

Steiner, I., Černý, J. (2004): GPS od A do Z. Praha, eNav, s.r.o., 220 s.

POZNÁMKY:

- pracovní listy slouží jako doplňující materiál
- mapy ve fólii jsou podkladem pro sestavení shapefile o 6 zadaných souřadnicích, zastaveních
- žáci ze sestaveného slova sepíší stručný referát, který budou přednášet v rámci opakování před celou třídou (jedná se o slova ve spojení s GPS, např.: družice, využití, ...), mohou přidat i obrázky pro názornost
- dobrovolníci sestaví finální poster, ze všech vyhotovených referátů

HODNOCENÍ:

- z hodnocení je vyjmut pracovní list a mapa lokality ve fólii, která slouží žákům pro další potřeby
- hodnocen bude výškový profil (8 bodů) – obsahuje legendu, měřítko, název, popis souřadnic a tiráž
- správně určené souřadnice: 12 bodů
- popis souřadnic (každá po 1 bodu): 6 bodů
- vytvoření liniového shapefile: 6 bodů
- správné určení zadání referátu: 2 body
- referát: obsah (4 body), názornost (2 body)
- přednes před třídou: 2 body
- dobrovolníci, kteří vyhotoví poster získávají 2 body pro svou skupinu
- stupnice: 1: 42 – 35 bodů
2: 34 – 27 bodů
3: 26 – 19 bodů
- méně jak 19 bodů, vrátit k přepracování
- konzultace a odevzdání finální práce do data x.ť. (týden po zahájení práce)
- přednes před třídou v den x.ť.
- vyhodnocení vyučujícím a zpracování posteru do data y.ť. (týden po x.ť.)

PRACOVNÍ LIST

skupina:

datum:

1. na základě šesti zadaných souřadnic najděte lokalitu v terénu
 - a) 1. souřadnice $x_1^{\circ}y_1'z_1''$ v.d., $a_1^{\circ}b_1'c_1''$ s.š.; 36
 - b) 2. souřadnice $x_2^{\circ}y_2'z_2''$ v.d., $a_2^{\circ}b_2'c_2''$ s.š.; 21
 - c)
 - f) 6. souřadnice $x_6^{\circ}y_6'z_6''$ v.d., $a_6^{\circ}b_6'c_6''$ s.š.; 12
2. přesně lokalitu popište:
 - a) významný bod (památný strom, kaplička, křižovatka cest, dům,...)
 - b) pokud jste na linii odhadněte v jaké její části jste (polovina, čtvrtina – blíže bodu A, ručit můžete v metrech, kilometrech, krocích)
 - c) fixem zakreslete místo do mapy
 - d) запиšte nadmořskou výšku podle GPS a podle „papírové“ mapy
NEZAPOMEŇTE, ŽE GPS JE DOPLŇKEM NAVIGACE -> MAPA JE PŘESNĚJŠÍ!
3. GIS:
 - a) do ArcMap vložte vrstvu: shapefile ortofoto
 - b) do ArcMap vložte vrstvu: shapefile vrstevnice
 - c) do ArcMap vložte vrstvu: shapefile zastavení (původní obsahuje 12 bodů)
 - d) vytvořte novou vrstvu liniovou a zakreslete do ní trasu, po které jste šli při hledání souřadnic
DĚTI BUDOU MÍT VYMEZENÝ PROSTOR SOUŘADNICEMI, KTERÉ NESMÍ PŘEKROČIT!!!
4. vypracujte výškový profil trasy, kterou jste šli a vyznačte do něj zadané souřadnice
POŘADÍ SOUŘADNIC JE DANÉ, ALE PŘI VÝŠKOVÉM PROFILU SE NEMUSÍ DODRŽOVAT
5. ArcMap:
 - a) otevřete vrstvu s popisem zastavení
 - b) u každé ze zadaných souřadnic (6 bodů ve vrstvě) je legenda
 - c) čísla u jednotlivých zastavení určují písmeno v legendě
 - d) vypište ukrytá písmena a sestavte z nich slovo
 - e) DODRŽUJTE SOUSLEDNOST SOUŘADNIC!
 - f) objevené slovo je tématem stručného referátu (rozmezí: min. 50 slov – max. 100 slov + 2 obrázky)

10. ZÁVĚR

Cílem práce bylo vypracování návrhu 2 až 3 naučných stezek na Liberecku, které by byly využitelné při terénním cvičení či projektovém vyučování na základní škole. Návrhy naučných stezek jsou doplněny návrhy projektů, jejichž součástí je i terénní cvičení. Naučné stezky jsou determinovány prostředím, ve kterém se nacházejí. Jedná se o město, přírodu a intravilán obce. Poslední součást, intravilán obce, se mi nepodařilo dokončit vlivem nezájmu starosty vybrané obce Bílý Potok. Trasy jsem zhotovovala pod záštitou několika softwarových programů. Data a podklady pro vypracování tras jsem získávala z osobní znalosti terénu, ale i textových podkladů. Těmi se staly mapy, texty (knihy, odborné publikace, noviny, časopisy), webové stránky a rozhovory s místními lidmi. Při poskytování podkladů jsem se dále obracela na různé organizace, kterými byly ZŠ Hejnice, SOUL Hejnice a Centrum dramatické, divadelní a hudební tvorby České televize. Získané podklady se staly opodstatněnými i přes jejich různorodé zdroje.

Původní záměrem bylo zabývat se při stanovení stezek teorií vnímání místa. Po přínosné konzultaci s Mgr. Jaroslavem Vávrou, PhD., jsem dospěla k závěru, že není možné vystavět naučné stezky s přínosem pouze jedné teorie. Území si vyžádalo zabývat se celou jeho historií, vzhledem k jeho obměně obyvatelstva po druhé světové válce. Krajina získala nové obyvatelstvo, které k ní nemělo vybudovaný vztah. Přesto přicházející obyvatelstvo se sebou přineslo vytvořený hodnotový žebříček a utvářením vztahů ke krajině, k přírodě, městu samému se staly hodnotou sami o sobě. Historie území i obě teorie jsou doprovázeny konkrétními příklady ze života lidí, z jejich vnímání, využití a příklady jak je využít jako motivační zdroj pro další generace k vybudování společností žádoucích hodnotových žebříčků. Naše společnost neustále bojuje s problémem, že dokáží daný jev či skutečnost vnímat, ale nedokáží je pojmenovat.

Naučné stezky mají obrovský vzdělávací potenciál. Nejen pro školní výuku, ale i pro širokou veřejnost. Na základě nich se může upevňovat vztah k prostředí, ve kterém lidé žijí. Navržené naučné stezky a jejich využití je názorným příkladem. Daly se vybudovat i na jiných místech, jinou posloupností zastavení, délkou tras, aj. Záleží na jedinci, jestli bude chtít navrhovat vedení stezek a jejich využití analyticko-systémovým způsobem nebo syntézovým, kdy při dosahování optimálního cíle pohlíží na problematiku z různých pohledů.

11. ZDROJE POUŽITÝCH INFORMACÍ

- Beneš, E. *Odsun Němců z Československa: výbor z Pamětí, projevů a dokumentů*. Praha: Dita, 2002. ISBN
- Cílek, V. *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrůdlu*. Dokořán, 2002. ISBN 80-86569-29-2.
- Cooke, D. *Fun with GPS*. California: ESRI Press, 2005.
- Červinka, J. *Výpravy do přírody*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-623-3
- Česká republika. Praha: Marco Polo, 2005. 136 s.
- Davis, David E. *GIS pro každého*. Praha: Computer Press, 2000.
- Hahnová, E. *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí*. Ústí nad Labem: Albis International, 1997.
- Hahnová, E., Hahn, H.-H. *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Olomouc: Votobia, 2002. ISBN 80-7178-623-3
- Halada, A. *Na kole křížem krážem po Čechách*. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003. ISBN 80-7200-719-X.
- Hejnic, J. *"Stýkání a potýkání" v Liberci v roce 1938* [diplomová práce]. Praha: Univerzita Karlova, 2003.
- Hejnic, J. *Češi a Němci v Liberci ve stínu odsunových událostí* [bakalářská práce]. Liberec: J. Hejnic, 1999.
- Hofmann, E. a kol. *Integrované terénní vyučování*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-054-9
- Horák, J. *Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže*. Liberec: TUL, 1997.
- Kirchner, J., Hnízdil, J. *Orientační hry nejen do přírody*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. ISBN 80-247-1111-1
- Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4
- Krajina zevnitř*. Praha: Malá Skála, 2002. ISBN 80-902777-8-0.
- Krajinotvorné programy*. Praha: ČSOP, 2004.
- Kučerová, S. *Člověk, hodnoty, výchova: Kapitoly z filosofie výchovy*. Prešov: ManaCon, 1996. ISBN 80-8566-111-1
- Kundera, M. *Nesmrtelnost*. Brno: Atlantis, 2000. ISBN 80-7108-210-4.
- Kurtin, P., Simm, O. *Album starých pohlednic Jizerských hor*. Liberec: Nakladatelství 555, 1998. ISBN 80-902777-8-0
- Macháček, P. *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*. Praha: Aventinum, 2002. ISBN 80-7151-199-4.
- Mikšíček, P. *Sudetská pout', aneb, Waldgang*. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-009-5.
- Mikšíček, P. *Tělo a duše krajiny česko-německého pohraničí, aneb, Vše co jste chtěli vědět o Sudetech, ale nevěděli*. Liberec: Liberecký kraj, resort životního prostředí a zemědělství, 2003. 50 s.
- Nevrlý, M. *Karpatské hry*. Liberec: Skauting, 1992. Skautské cesty.
- Nevrlý, M. *Kniha o Jizerských horách*. Janov nad Nisou: Civitas, 1996. ISBN 80-902086-3-0
- Petty, G. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-681-0.
- Pravá láska. *National Geographic*, 2006, č. 2, s. 36
- Röhner, R; Wenke, H. *Daltonské vyučování: stále živá inspirace*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-041-7.
- Sádlo, J., Storch, D. *Biotopy České republiky*. Praha: Malá Skála, 2003. ISBN 80-86033-47-3.
- Sádlo, J., Storch, D. *Biologie krajiny*. Praha: Vesmír, 1997.
- Steiner, I., Černý, J. *GPS od A do Z*. Praha: eNav, 2004. ISBN 80-239-3314-0
- Šmída J., Taibr, P. *Zeměpis a ICT*. [v tisku].

Tuan, Y. – F. (1977): Space and Place: Humanistic perspecitve. *Progress in Geography* 6, 233 – 46. In: Anthology. Blackwell Publisher 1996, UK, str. 444-457

Zapletal, M. *Vycházky a výlety s dětmi: zážitky, objevy, hry, zábava, poznání*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80

<http://people.vslib.cz/~jaroslav.vavra/GEOGR/TUAN1.PDF>

<http://www.blisty.cz/art/14798.html>

[http://www.env.cz/___C1256D3D006B1934.nsf/\\$pid/MZPKHFE1ALYO/\\$FILE/07_Liberec_web.pdf](http://www.env.cz/___C1256D3D006B1934.nsf/$pid/MZPKHFE1ALYO/$FILE/07_Liberec_web.pdf)

<http://www.env.cz/www/zakon.nsf/0/58170589e7dc0591c125654b004e91c1?OpenDocument>

<http://www.ikaros.cz/node/741>

<http://www.infocesko.cz/czechia/Content/clanek.aspx?clanekid=13219&lid=1>

<http://www.liberec2009.com/index.php?menu=turist&sekce=0&polozka=19>

<http://www.muzeumlb.cz/?page=historie>

http://www.svedomi.cz/aktuality/a2004/rof_040413_cesianemci.htm

<http://www.sweb.cz/pension.akuma/turistika.htm>

<http://www.trebonsko.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=3078>

12. PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

P1. Graf.1. Reemigranti podle státu, ze kterého se přistěhovali.

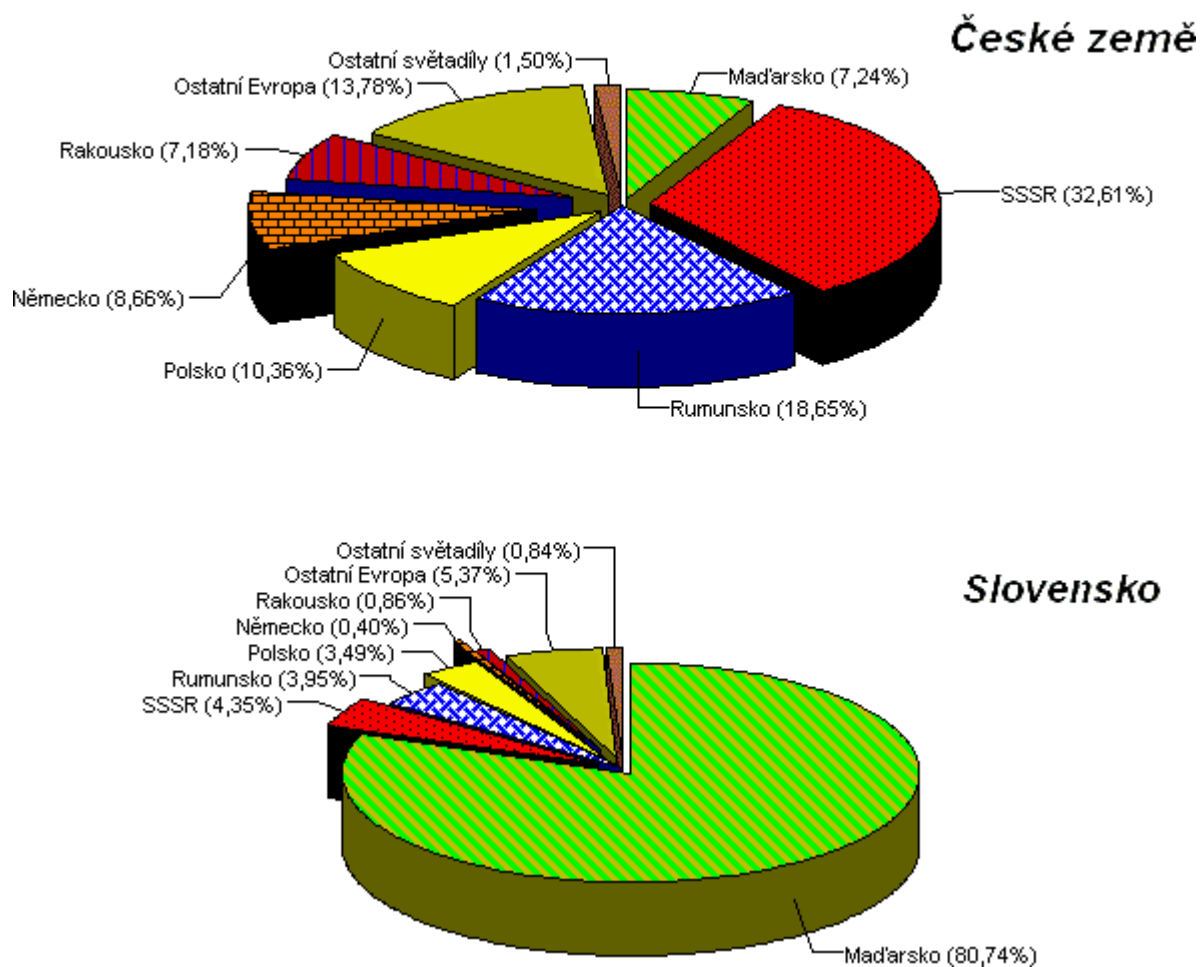
P2. Naučná stezka městem.

P3. Naučná stezka přírodou.

P4. Návrhy naučných stezek – volná.

P1. Graf.1. Reemigranti podle státu, ze kterého se přistěhovali.

Reemigranti podle státu, ze kterého se přistěhovali (podle údajů sčítání lidu k 1. 3. 1950)

Aktualizováno dne: 4.2. 2005 © Český statistický úřad, 2005, staženo: 2.1.2005

zdroj: http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/graf_1_reemigranti_podle_statu_ze_ktereho_se_pristehovali

